

PITKÄ POLKU TYÖHÖN

Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen aikuistyö
Opinnäytetyö
Syksy 2007
Rahikkala Susanna
Salo-Tinnilä Tuija

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

RAHIKKALA, SUSANNA & SALO-TINNILÄ, TUIJA:
Pitkä polku työhön
Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana

Sosiaalipedagogisen aikuistyön opinnäytetyö, 70 sivua, 5 liitesivua

Syksy 2007

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön aihe on kuntouttava työtoiminta asiakkaan kokemana. Pitkäaikaisyöttömät muodostavat työttömyyden kovan ytimen, jota aktivointipolitiikalla pyritään purkamaan. Kuntouttava työtoiminta on yksi aktivointipolitiikan innovaatio, jossa keskeisenä tavoitteena on pitkäaikaistyöttömän elämänhallinnan lisääminen. Tutkimuksen tavoite on selvittää kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta asiakkaan kertomana. Tavoitteena on myös antaa tietoa ja palautetta Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan yksikön henkilökunnalle heidän tekemästään työstä. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää kehitettäessä kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessia.

Teoreettisessa viitekehyksessä kuvataan työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa sekä työttömyyteen, kuntoutumiseen ja voimaantumiseen liittyvää teoriaa. Teoriaosassa kerrotaan lisäksi Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan toimintaperiaatteet sekä asiakkuusprosessi.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka aineisto on kerätty kuudelta lahtelaiselta kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneelta asiakkaalta teemahaastattelulla. Teemahaastattelulla on saatu haastateltavien oma subjektiivinen näkökulma esiin. Tutkimusaineisto analysoitiin teemoittelemalla. Teemat muodostuivat tutkimustehtävien kannalta oleellisista asioista sekä muista asiakkaiden esille nostamista aiheista.

Tutkimusaineistosta saatiin vastaukset tutkimustehtäviin. Keskeinen tulos oli, että haastatteluun osallistuneet olivat tyytyväisiä kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuuteen. Vastauksissa korostuivat haastateltavien elämänhallinnallisten taitojen kasvu ja voimaantuminen omassa elämässä. Tutkimusaineistosta nousi viisi teemaa, jotka haastateltavien kokemusten mukaan olivat keskeisiä kuntoutumisprosessissa. Nämä teemat olivat tuki, vaikutusmahdollisuudet, kuntouttavan työtoiminnan riittävän pitkä kesto, jousto ja jatkopolku. Tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, että toimivalla kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuudella voidaan saada aikaan myönteisiä muutoksia pitkäaikaistyöttömän elämässä.

Avainsanat: Aktivointipolitiikka, kuntouttava työtoiminta, työttömyys, kuntoutus, kuntoutuminen, voimaantuminen

Lahti University of Applied Sciences
Degree programme in social services

RAHIKKALA, SUSANNA & SALO-TINNILÄ, TUIJA:
Long path to work
Rehabilitative work experience as experienced by a client

Bachelor's Thesis of Social Services, 70 pages, 5 appendices

Autumn 2007

ABSTRACT

The topic of the research paper is rehabilitative work experience as experienced by a client. The long-term unemployed form the core segment of the unemployed, which is attempted to reduce through activation policy. Rehabilitative work experience is one of activation policy's innovations and its central goal is the increase of life control for the long-term unemployed. The aim of the research paper is to explore the meaningfulness and effectiveness of rehabilitative work experience as told by the client. Its aim is also to give information and feedback to the rehabilitative work experience unit's staff in the city of Lahti on their work. The results of the research could also be used in the development of a client process of rehabilitative work experience.

The theoretical framework portrays activation policy of the unemployed in Finland as well as theory relating to rehabilitation and empowerment. The theory section also describes the work principles of the city of Lahti's rehabilitative work experience and its client process.

The research paper is a quality investigation and its content is formed from thematic interviews taken from six clients that were part of rehabilitative work experience in Lahti. Through thematic interviews it was possible to bring out the client's own viewpoint. The research material was analysed through thematisation. The themes were formed from relevant aspect of research material as well as topics highlighted by the clients.

The research material provided answers to the research tasks. The overall result was that clients who took part in the interviews were satisfied with the service of rehabilitative work experience. The answers emphasized the increase of life control skills and empowerment in their own lives. The research material brought forward five themes, which according to the interviewees were central to rehabilitation process. These themes were support, influence possibilities, the appropriate length of rehabilitative work experience, flexibility and continuation. The results point towards a view that with a functioning rehabilitative work experience process positive changes can be possible for the lives of the long-term unemployed.

Key words: Activation policy, rehabilitative work, unemployment, rehabilitation, empowerment.

YK:N IHMISOIKEUKSIEN YLEISMAAILMALLINEN JULISTUS

23. artikla

Jokaisella on oikeus työhön, työpaikan vapaaseen valintaan, oikeudenmukaisiin ja tyydyttäviin työehtoihin sekä suojaan työttömyyttä vastaan.

SUOMEN PERUSTUSLAKI

18 §. Oikeus työhön ja elinkeinovapaus

Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.

Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Oikeudesta työllistävään koulutukseen säädetään lailla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1 Työttömien aktivointipolitiikka	2
2.2 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta	5
3 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA LAHDESSA	6
3.1 Toimintaympäristö	6
3.2 Toiminnan perusta, arvot ja toimintaperiaatteet	7
3.3 Toimijat	8
3.4 Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi Lahdessa	9
3.5 Lahtelaisten kuntouttavan työtoiminnan vuosina 2003 – 2006 lopettaneiden henkilöiden työmarkkinatilanne	12
4 TYÖTTÖMYYDESTÄ VOIMAANTUMISEN KAUTTA PAREMPAAN ELÄMÄNHALLINTAAN	14
4.1 Työttömyys	14
4.2 Työn merkitys	17
4.3 Kuntoutus ja kuntoutuminen	18
4.4 Voimaantuminen – ihmisen sisäinen tunne	20
5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	25
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	25
6.1 Tutkimuksen kohderyhmä	25
6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta	27
6.3 Tutkimusaineiston analyysi	29
7 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA ASIAKKAIDEN KOKEMANA	30
7.1 Taustatietoa haastateltavista	31
7.2 Vastaajien kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuudesta	32
7.2.1 Työtoiminnan kesto	32
7.2.2 Työtehtävät ja karttuneet käytännön taidot	33

7.2.3 Arvio ohjauksesta	34
7.2.4 Verkoston yhteistyön arviointia	35
7.2.5 Kuulluksi tuleminen ja omat vaikutusmahdollisuudet	37
7.2.6 Tuki ja kannustus tai niiden puute	38
7.2.7 Negatiiviset ja positiiviset arviot kuntouttavasta työtoiminnasta	39
7.2.8 Arvosana kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuudesta	41
7.3 Työllä on merkitystä	41
7.4 Elämänhallinta ja voimaantuminen	42
7.5 Oma arvio työkyvystä	46
7.6 Suhtautuminen koulutukseen	47
7.7 Kokemuksia osallistumisesta työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin	48
7.8 Kuntouttavan työtoiminnan merkitys työllistymisessä	49
7.9 Jatkopolku ei onnistu kaikkien kanssa	50
7.10 Tulevaisuus – mahdollisuus vai uhka	51
8 YHTEENVETO	52
9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	59
10 POHDINTA	61
LÄHTEET	67
LIITTEET	71

1 JOHDANTO

Suomessa yhä useamman henkilön toimeentulo on heikentynyt rakennetyöttömyyden kasvaessa ja heitä uhkaa syrjäytyminen yhteiskunnasta. Pitkäaikaistyöttömät muodostavat työttömyyden kovan ytimen, jota aktivointipolitiikalla pyritään purkamaan. Kuntouttava työtoiminta on yksi aktivointipolitiikan innovaatio, jossa keskeisenä tavoitteena on pitkäaikaistyöttömän elämänhallinnan lisääminen. Kuntouttavassa työtoiminnassa kuntoutuksen käsite laajenee aktivoitumista ja työllistymistä edistävään suuntaan. Kuntouttavan työtoiminnan tarkoitus on mahdollistaa työttömän voimaantuminen ja kuntoutuminen pitkällä aikavälillä kohti avoimia työmarkkinoita.

Lahdessa on järjestetty kuntouttavaa työtoimintaa vuodesta 2002 alkaen. Teemme opinnäytetyömme hankkeistettuna Lahden kaupungin kuntouttavalle työtoiminnalle. Tutkimuksemme aiheena on kuntouttava työtoiminta asiakkaan kokemana. Tutkimme siinä kuntouttavan työtoiminnan palveluprosessia sekä sen tarkoituksenmukaisuutta asiakkaalle. Tarkastelemme palvelua kokonaisuutena ja käsittelemme elämänhallinnan muutoksia voimaantumisen näkökulmasta. Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan henkilökunta saa työstään palautetta tekemämme opinnäytetyön välityksellä. Aiheeksi valikoitui asiakkaan näkökulman kuvaaminen, sillä Suomessa on tehty asiakkaiden kokemuksiin pohjautuvia tutkimuksia tästä aiheesta melko vähän. Tutkimusotteemme on laadullinen ja aineiston hankimme teemahaastattelun menetelmällä.

Yhteiskunnallisesti mielestämme aihe on haastava, merkityksellinen ja kiinnostava, sillä työllistymiseen liittyvät ongelmat ovat ajankohtaisia ja niihin etsitään jatkuvasti ratkaisuja. Sosionomin (AMK) on ymmärrettävä toimintansa yhteiskuntasidonnaisuus. Suuntaudumme opinnoissamme sosiaalipedagogiseen aikuistyöhön ja kuntouttava työtoiminta sisältää sosiaalipedagogisia aineksia, kuten asiakkaan sosiaalista kasvatusta ja voimaannuttamista, ja kytkeytyy siten suoraan opintoihimme.

2 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Työttömien aktivointipolitiikka

Suomalainen toimeentulojärjestelmä on kehitetty aikana, jolloin työttömyys oli vähäisempää ja lyhytkestoisempaa kuin nykyisin. Työmarkkinoiden muutos ja siitä seurannut rakennetyöttömyyden kasvu on johtanut siihen, että yhä useamman työttömän työttömyysaika on pidentynyt ja he ovat pudonneet pois ansiosidonnaisen turvan piiristä. Myös nuorten kohdalla, joilla ei ole aiempaa työhistoriaa, työttömyysturva on harkinnanvarainen. Suomessa osa työttömyysturvaa saavista saa myös kunnan maksamaa toimeentulotukea, jolloin heistä tulee sekä työvoimahallinnon että sosiaalitoimen asiakkaita. (Heikkilä & Keskitalo 2002, 15 – 16.)

Pitkäaikaistyöttömyyden kasvu 1990-luvulla synnytti Suomen hallituksessa huolen köyhyyden ja syrjäytymisen lisääntymisestä. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 1998 työryhmän kehittämään rakenteellisia ja lainsäädännöllisiä keinoja vaikeasti työllistyvien asiakkaiden aktivoimiseen ja työllistämiseen. Keskeisellä sijalla olivat ne asiakkaat, joiden toimeentulo perustui ainakin osittain toimeentulotukeen ja jotka olivat sekä työvoimahallinnon että sosiaalitoimen yhteisasiakkaita. Työryhmä päätyi esittämään kuntouttavan työllistämisen järjestämistä organisoidusti koko maassa. Onnistuakseen toiminta vaatisi yhtenäiset lainsäädännölliset kehykset. Kuntouttavassa työllistämisessä työryhmä korosti työttömän elämänhallinnan sekä työllistymismahdollisuuksien parantamista ja vasta pitkän tähtäimen tavoite oli työllistyminen avoimille työmarkkinoille. (Heikkilä & Keskitalo 2002, 25 – 26.)

Toisen kansallisen työryhmän sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 1999. Tämän työryhmän tavoitteena oli pohtia, miten työvoimahallinnossa ja sosiaalitoimessa voitaisiin tehdä yhteistyötä yli sektorirajojen yhteisten asiakkaiden aktivoimiseksi ja työllistämiseksi. Tavoitteena oli myös etsiä jo olemassa olevia toimivia yhteistyömuotoja sekä kehittää uusia. Työryhmän ehdotuksena oli luoda yhteispalvelupisteitä työvoimahallinnon ja sosiaalitoimen yhteistyönä, joissa olisi

mahdollisuus paneutua pitkäjänteisesti asiakkaiden tilanteisiin ja kehittyisi osamista pitkäaikaisasiakkaiden huolehtimisesta. (Heikkilä & Keskitalo 2002, 26.)

Aktiivisen sosiaali- ja työvoimapolitiikan kehittämiseksi perustettujen työryhmien ehdotusten perusteella hallituksen sosiaalipoliittinen ministeriryhmä esitti aktiivin sosiaalipolitiikan reformin ja siihen liittyvän lainsäädännön, joka hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 2000. Aktiivin sosiaalipolitiikan reformin pääosa sisältyy kuntouttavan työtoiminnan lakiin (189/2001). (Heikkilä & Keskitalo 2002, 27.)

Aktivointipolitiikka jakautuu kahteen osaan: aktivoivaan työvoimapolitiikkaan ja aktivoivaan sosiaalipolitiikkaan. Aktivointipolitiikalla pyritään katkaisemaan työttömyys ja siitä johtuva riippuvaisuus toimeentuloturvasta sekä estämään syrjäytymisen ja huono-osaisuuden kasvu. (Heikkilä & Keskitalo 2002, 17, 20.) Aktiivisessa sosiaalipolitiikassa on kyse julkisen vallan ja henkilön oman vastuun rajasta. Kysymyksessä on toimeentulon vastuun siirtymisestä enemmän työttömälle itselleen aktivoitumisen kautta. Aktiivinen työvoimapolitiikka ja aktiivinen sosiaalipolitiikka muodostavat sosiaalipolitiikan aktiivilinjan. (Oikeus ja kohtuus 2006, 13.)

Keinot työttömien aktivoinnissa vaihtelevat työvoimapoliittisten keinojen kuten koulutuksen, työharjoittelujen ja tukitöiden välillä. Aktivoivassa sosiaalipolitiikassa on toimeentuloturva ehdollistettu aktivoiviin tai työllistäviin toimenpiteisiin osallistumiseen. Kieltäytyminen toimenpiteistä ilman pätevää syytä saattaa johtaa avustusten leikkaamiseen. (Ala-Kauhaluoma, Keskitalo, Lindqvist & Parpo 2004, 27.)

Aktivointiohjelmat ovat asiakaslähtöisiä. Niissä asiakas tekee sopimuksen viranomaisverkoston kanssa siitä, millä keinoin hän aktivointiin osallistuu. Aktivointi on yksilöllistä ja asiakas on velvollinen osallistumaan palveluprosessiin, ei vain hyväksymään tai hylkäämään tehdyt ehdotukset. Perusajatuksena aktivoinnissa on oikeuksien ja velvollisuuksien vastavuoroisuus. Työn ja sosiaaliturvan suhde on muuttunut työtä korostavaksi. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 27.)

Työttömien aktivoinnissa on nähtävissä kaksi linjaa. Toinen linja on ensisijaisesti työllistymistä korostava ja aktivoinnin onnistuminen mitataan henkilön työllistymisellä. Kun asiakas työllistyy, myös hänen toimeentulonsa paranee ja sosiaaliturvan tarve vähenee. Toinen aktivoinnin linja painottaa työttömien työvalmiuksien parantamista esimerkiksi työharjoittelulla tai koulutuksella. Näillä toimenpiteillä nähdään pidemmällä tähtäimellä olevan työllisyyttä lisäävä vaikutus. (Theodore & Peck 2001, Ala-Kauhaluoman ym. 2004, 27 - 28 mukaan.) Laki kuntouttavasta työtoiminnasta pyrkii ottamaan piirteitä kummastakin aktivointitavasta.

Työministeriössä on tehty Hannu Kaupin johdolla raportti vaikeasti työllistyvien henkilöiden työllistymistä edistävien toimenpiteiden kustannusvaikuttavuudesta. Selvityksessä vertailtiin Suomea, Saksaa, Espanjaa ja Viroa. Kaupin mukaan taloushallinnon näkökulmasta pitkäaikaistyöttömille kohdistettujen toimenpiteiden kustannukset voidaan katsoa investoinneiksi inhimilliseen pääomaan ja taitoihin, joista yhteiskunnalle palautuu hyöty ansiotulojen ja verojen kasvuna sekä vähentyneinä työttömyydestä aiheutuvina kustannuksina. Kauppi muistuttaa vielä, että pitkäaikaistyöttömien työelämätaitoja kartutettaessa on pidettävä mielessä työelämän tarpeet. Ammattitaidon on vastattava työmarkkinoiden tarpeisiin, jotta kuntoutukseen ja koulutukseen sijoitettu investointi realisoituisi takaisin. (Kauppi 2006, 24 - 25.)

Matti Tuusa (2005, 87) asettaa lisensiaattityössään aktivointipolitiikalle ensisijaiseksi tavoitteeksi tarjota sosiaalista osallisuutta syrjäytyneille tai syrjäytymisvaarassa oleville. Lisäksi tavoitteena on tarjota kannustusta ja keinoja parantaa elämänhallintaa ja työmarkkinavalmiuksia. Tuusa peräänkuuluttaa sosiaalisen kuntoutuksen palveluja. Hän pitää julkisessa keskustelussa painotettua avoimille työmarkkinoille sijoittumista epärealistisena tavoitteena osalle pitkään työmarkkinoiden ulkopuolella olleista pitkäaikaistyöttömistä.

2.2 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta

Kuntouttavan työtoiminnan laki (189/2001) on osoitus ajattelusta, jossa kuntoutus nähdään aktiivisen sosiaalipolitiikan keinoksi, pyrittäessä helpottamaan työllistymistä sekä lisäämään sosiaalista osallisuutta (Järvikoski & Härkäpää 2005, 21). Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toimenpiteillä on tarkoitus lisätä työllistymismahdollisuuksia puuttumalla pitkään työttömänä olleiden tilanteeseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Heikkilä & Keskitalo 2002, 27.) Jotta tavoitteisiin päästään, oli luotava järjestelmä ja yhtenäiset puitteet koko maahan pitkäaikaistyöttömien aktivoimiseksi. Lailla kuntouttavasta työtoiminnasta velvoitettiin kunnat ja työvoimaviranomaiset yhteistyössä asiakkaiden kanssa laatimaan aktivointisuunnitelmia. Näissä kuntouttava työtoiminta nähtiin yhtenä keinona estää pitkään jatkuvan työttömyyden kielteiset vaikutukset asiakkaan elämänhallinnalle. Toiminta nähtiin myös väylänä suoraan työmarkkinoille tai työllistymistä edistäviiin toimenpiteisiin. (Lindqvist, Oksala & Pihlman 2001, 13.)

Kuntouttava työtoiminta on kunnan järjestämä sosiaalipalvelun muoto. Sen järjestämisvelvollisuus on kunnille lakisääteistä. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan 1.9.2001. Laki koostuu toimenpiteistä, joilla pyritään parantamaan pitkään työttömänä olleen henkilön mahdollisuuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille sekä edistämään hänen osallistumistaan koulutuksiin tai johonkin muuhun työhallinnon tarjoamaan työllistymistä edistävään toimenpiteeseen kuntouttavan työtoimintajakson jälkeen. Tavoitteena on myös pitkäaikaistyöttömyyden haitallisten vaikutusten väheneminen ja elämänhallinnan lisääminen. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 1. luku 1 - 2 §.)

Lakia kuntouttavasta työtoiminnasta sovelletaan eri perustein alle tai yli 25-vuotiaisiin. Esimerkiksi alle 25-vuotiaat pääsevät palvelun piiriin lyhyemmän työttömyysjakson jälkeen. Kuntouttavaan työtoimintaan voi osallistua, jos henkilölle on laadittu aktivointisuunnitelma, johon kuntouttava työtoiminta on kirjattu yhtenä aktivointitoimenpiteenä. Aktivointisuunnitelma laaditaan yhdessä

työvoimatoimiston, sosiaalitoimen ja asiakkaan kanssa. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 1. luku 2 - 3 §.)

Aktivointisuunnitelmaa tehtäessä arvioidaan asiakkaan kokonaistilanne sekä selvitetään mahdollisuus työllistyä tai onko hänelle työllistymistä edistäviä toimenpiteitä tarjolla. Mikäli katsotaan, ettei asiakas voi määrääjässä työllistyä tai hänelle ei ole tarjolla työllistymistä edistäviä toimenpiteitä, tulee hänen aktivointisuunnitelmaansa sisältyä kuntouttavaa työtoimintaa. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 3. luku 8 §.)

Kuntouttava työtoiminta on sovitettava asiakkaan työ- ja toimintakyvyn sekä osaamisen mukaan ottaen huomioon kuntouttavan työtoiminnan riittävä vaativuus sekä mielekkyys työmarkkinoille pääsyn kannalta. Työtoiminnan lisäksi samanaikaisesti voidaan tarjota muita sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluja. Kuntouttava työtoiminta järjestetään 3 – 24 kuukauden mittaisena jaksona asiakkaan toimintakyvyn mukaan. Työtoiminnan päätyttyä arvioidaan toiminnan vaikutukset ja päätetään joko aktivointisuunnitelman uudistamisesta tai muista jatkotoimista. Aika, jonka asiakas voi olla kuntouttavassa työtoiminnassa, on pisimmillään kaksi vuotta. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 3. luku 9 §, 4. luku 13 – 15 §.)

Osallistuminen aktivointisuunnitelman laadintaan on velvoittavaa kaikille niille, jotka täyttävät aktivointiehdon. Sanktioina osallistumattomuudesta voidaan joko toimeentulotukea tai työmarkkinatukea alentaa lain mukaan. Alle 25-vuotiaille kuntouttava työtoiminta on velvoittavaa, mutta yli 25-vuotiaille se perustuu vapaaehtoisuuteen. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 24 – 25.)

3 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA LAHDESSA

3.1 Toimintaympäristö

Lahden kaupungin kuntouttava työtoiminta on Lahden kaupungin sosiaali- ja terveystoimen hyvinvointipalvelujen alainen sosiaalipalveluyksikkö, joka on

aloittanut toimintansa vuonna 2002. Yksikössä on neljä työntekijää, kaksi työtoiminnanohjaajaa, yksi kanslisti ja lähiesimiehenä vastaava sosiaalityöntekijä. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuu Lahdessa vuosittain enimmillään noin 170 asiakasta (Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi 2007, 1).

3.2 Toiminnan perusta, arvot ja toimintaperiaatteet

Lahdessa kuntouttavan työtoiminnan toiminta-ajatuksena on tehdä yksilöllistä asiakastyötä, jossa pyritään etsimään kullekin asiakkaalle juuri se kuntouttavan työtoiminnan paikka, jossa asiakas voisi vahvistua, kehittyä osaamisessaan, saada tuntumaa työnomaiseen toimintaan ja tutustua työelämän sääntöihin. Kuntouttavan työtoiminnan laista nouseva päämäärä työlle on asiakkaan kuntoutuminen avoimille työmarkkinoille tai sijoittuminen joko työkokeiluun, koulutukseen tai muuhun vastaavaan kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen. Tavoitteena on myös pitkäaikaistyöttömyyden haitallisten vaikutusten väheneminen ja elämänhallinnan lisääminen. (Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi 2007, 1.)

Taloudellinen vastuu kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä on Lahden kaupungilla ja se voi järjestää toiminnan haluamallaan tavalla kuntouttavan työtoiminnan lain pohjalta. Lahdessa työtoiminta on järjestetty ostopalveluna. Toiminnallinen vastuu jakaantuu sekä asiakkaille, palveluntuottajille, kuntouttavan työtoiminnan yksikölle että kaupungille. Kaupungilla on vastuu toimintojen järjestämisestä. Toteuttamisesta ja erilaisista toteuttamistavoista vastaavat palveluntuottajat. Työtoiminnanohjaajat tukevat prosessin etenemistä ja kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisesta vastaa asiakas. (Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi 2007, 3.)

Kuntouttavassa työtoiminnassa työskentelyn pohjana on holistinen ihmiskäsitys; ajatuksena on, että tehty työ vaikuttaa asiakkaaseen kokonaisvaltaisesti. Perusarvoina ovat ihmisarvon kunnioitus, oikeudenmukaisuus ja vastuullisuus. Arvot ja ihmiskäsitys näkyvät ja toteutuvat käytännön työssä kuntouttavan työtoiminnan yksikön toimintaperiaatteissa, joissa keskeistä on kuntouttava työote ja asiakkaan voimaantuminen omassa elämässään. Toimintaperiaatteet, joiden pohjalta työ-

kennellä, ovat asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys, luottamuksellisuus, avoimuus ja asiakkaan osallisuus. (Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan laatukäsikirja 2007, 4 – 6.)

3.3 Toimijat

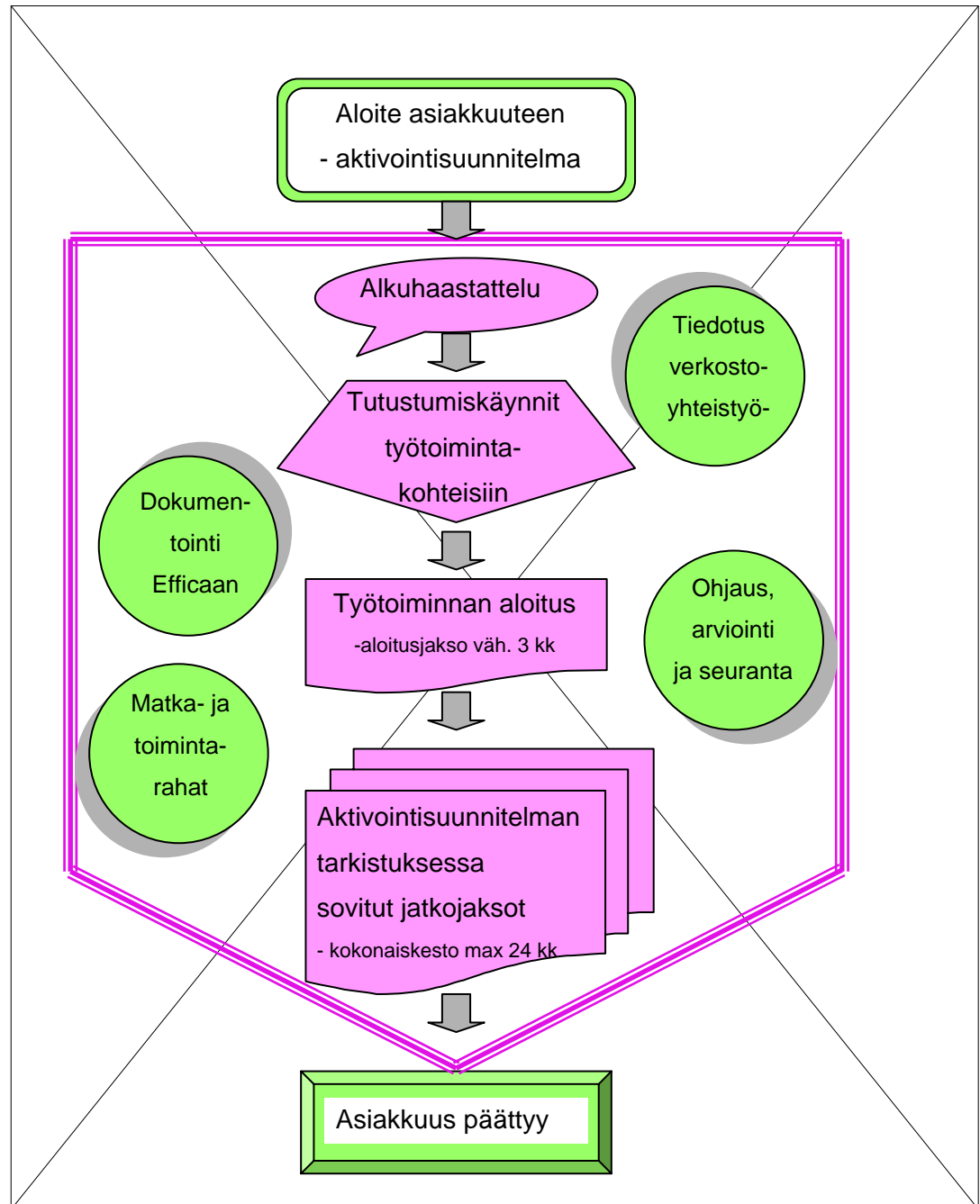
Työskentely kuntouttavassa työtoiminnassa on moniammatillista. Toimijoina ovat asiakkaat, kuntouttavan työtoiminnan henkilöstö, palvelun ostaja-asiakkaat (asiakkaan vastuuvirkailijat: sosiaalityöntekijä ja työvoimaohjaaja), palveluntuottajien edustajat sekä muut asiakkaan elämäntilanteeseen liittyvät tahot, jotka tukevat asiakkaan elämänhallintaa ja kuntoutumista. Nämä toimijat muodostavat asiakkaan tukiverkoston, joka toimii koko kuntouttavan työtoiminnan ajan asiakkaan asioiden edistämiseksi. (Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi 2007, 2.)

Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat pitkäaikaistyöttömiä henkilöitä, joille on laadittu lain velvoittama aktivointisuunnitelma ja siihen on kirjattu ohjaus kuntouttavaan työtoimintaan. Aktivointisuunnitelman avulla pyritään luomaan asiakkaalle asteittain etenevä polku kohti työelämää. Aktivointisuunnitelma on tehty kolmikantayhteistyönä asiakkaan, sosiaalityöntekijän ja työvoimaohjaajan kesken. Kuntouttavaan työtoimintaan on ohjautunut vuosittain 150-170 asiakasta työvoimatoimistosta, sosiaalitoimistosta tai Työvoiman palvelukeskus Lyhdystä. Asiakkaiden työtoimintajaksojen pituudet ovat olleet keskimäärin kahdeksan kuukautta. (Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi 2007, 1.)

Asiakkaista ei voi antaa yhtä tyypillistä kuvausta, vaan jokainen henkilö on erilainen ja erilaisessa elämäntilanteessa. Asiakkaan palvelutarpeeseen vaikuttavat hänen toimintakykynsä puutteet sekä se, että hänen voi olla vaikea täyttää yhteiskunnan hänelle asettamia vaatimuksia. Asiakkailta on pitkäaikaistyöttömyyden lisäksi lähes aina myös muita vaikeuksia, erityisesti oppimis-, päihde- ja mielen-terveysongelmia. Pitkään kestänyt työttömyys sekä siihen liittyvät ongelmat ovat alentaneet asiakkaiden kykyä hakeutua työelämään ja selviytyä siellä.

3.4 Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi Lahdessa

Tässä kappaleessa esittelemme Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessin etenemisen.

KUVIO 1. Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi.
(Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi 2007.)

Asiakkuusprosessi alkaa aktivointisuunnitelman tullessa kuntouttavan työtoiminnan yksikköön. Työtoiminnanohjaaja kutsuu asiakkaan alkuhaastatteluun toimistolle. Alkuhaastattelussa työtoiminnanohjaaja pyrkii kartoittamaan asiakkaan elämäntilanteen ja mahdolliset tulevaisuuden suunnitelmat. Jos asiakkaalla ilmenee työtoiminnan lisäksi tarvetta muihin palveluihin, esimerkiksi päihdepalveluihin tai velkaneuvontaan, työtoiminnanohjaaja ohjaa asiakkaan niihin. Alkuhaastattelussa työtoiminnanohjaaja esittelee asiakkaalle mahdolliset työtoimintapaikat. Yhteistyössä asiakkaan kanssa niistä valitaan asiakkaan tarpeisiin ja mielenkiinnon mukaan hänelle sopivin. Alussa voidaan tutustua useampaan työtoimintapaikkaan ja tutustumisen perusteella asiakas valitsee mieluisimman aloituspaikan. Ensimmäinen sopimus on yleensä kestoaltaan 3 kuukautta. Käytännössä kuntouttava työtoiminta toteutuu siten, että asiakas osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan 1 – 5 päivänä viikossa 4 – 6 tuntia päivässä aktivointisuunnitelman mukaisesti. Yleensä aloitetaan 1 – 2 työtoimintapäivällä viikossa ja työtoimintapäivien määrää lisätään sitä mukaa, kun asiakas kuntoutuu ja hänen voimavaransa lisääntyvät.

Työtoiminnanohjaajat seuraavat asiakkaan prosessin etenemistä suunnitelmallisesti. He tekevät ohjaus-, seuranta- ja arviointikäyntejä asiakkaan luona työtoimintapaikassa suunnitellusti kunkin asiakkaan tilanteen mukaan. Työtoimintajakson aikana asiakkaan tilannetta ja edistymistä arvioidaan yhdessä asiakkaan kanssa säännöllisesti. Verkostoyhteistyötä tehdään koko prosessin ajan.

Lahdessa kuntouttavan työtoiminnan työmenetelmiin kuuluu tulevaisuuden suunnittelu yhdessä asiakkaan kanssa. Suunnittelussa mietitään yhdessä asiakkaan ja hänen viranomaisverkostonsa kanssa, mikä on asiakkaalle paras mahdollinen jatkopolku kuntouttavan työtoiminnan jälkeen.

Aina ennen aktivointisuunnitelmassa määritellyn työtoimintajakson loppua käydään arviointikeskustelu, jossa selvitetään asiakkaan suoriutumista työtoiminnassa, hänen vointiaan, kuntoutumistaan ja omaa motivaatiotaan toimintaan. Asiakas arvioi myös itse omaa edistymistään. Arviointikeskustelussa ovat läsnä asiakas, työtoimintapaikan lähiohjaaja ja/tai koordinaattori sekä työtoiminnanohjaaja.

Aktivointisuunnitelmaa tarkistetaan vastuuvirkailijoiden kanssa sovitusti prosessin kuluessa ja työtoimintaa saatetaan jatkaa monessa jaksossa tarpeen mukaan. Asiakas voi sovitusti keskeyttää työtoiminnan esimerkiksi tutkimus-, kuntoutus tai lyhyen koulutusjakson ajaksi ja palata takaisin sopimuksen mukaan. Keskeytys voi kestää enintään 6 kuukautta.

Työtoiminnanohjaajat dokumentoivat asiakkaan työtoimintaprosessin etenemisen, tapaamiset ja toimenpiteet sekä tiedottavat asiakkaan tilanteesta jatkuvasti prosessin aikana sosiaalityöntekijälle sekä työvoimavirkailijalle.

Asiakkuus kuntouttavassa työtoiminnassa päättyy, kun asiakas kuntoutuu oma-toimiseksi ja työ- tai koulutusedellytykset täyttyvät. Asiakkuus voidaan päättää myös yksilöllisistä syistä yhdessä vastuuvirkailijoiden ja asiakkaan kanssa sopien. Työtoiminnan lopussa asiakkaat antavat kirjallisen nimettömän palautteen sekä työtoimintapaikasta että viranomaistoiminnasta. Jokainen työtoimintaan osallistunut saa prosessin lopussa työtodistuksen osallistumisestaan kuntouttavaan työtoimintaan.

Lahdessa kuntouttavan työtoiminnan yksikkö on asettanut tavoitteekseen, että 70 prosenttia asiakkaista osallistuu aktivointisuunnitelman mukaisesti prosessiin alusta loppuun saakka ja heillä on jatkosuunnitelma tehtynä. 30 prosenttia kuntouttavan työtoiminnan prosessiin osallistuneista tulisi sijoittua työtoiminnan jälkeen suoraan koulutukseen, työelämään tai työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin.

Kuntouttavan työtoiminnan yksikön näkemys on, että pitkäaikaistyöttömyyden haitalliset vaikutukset vähenevät, jos asiakas lisää kuntouttavan työtoiminnan aikana työtoimintapäiviä ja -tunteja alkutilanteeseen nähden. Tavoitteena on, että 80 prosentilla asiakkaista työtoiminta lisääntyy ajallisesti.

3.5 Lahtelaisten kuntouttavan työtoiminnan vuosina 2003 – 2006 lopettaneiden henkilöiden työmarkkinatilanne

Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan pyynnöstä selvitimme kaikkien lahtelaisten vuosina 2003 – 2006 kuntouttavan työtoiminnan lopettaneiden asiakkaiden tutkimushetken työmarkkinatilanteen. Kuntouttavasta työtoiminnasta saamiemme tietojen mukaan vuosina 2003 – 2006 kuntouttavan työtoiminnan lopetti yhteensä 224 henkilöä. Työvoimahallinnon tietokannoista tutkimushetkellä 14.8.2007 työmarkkinatilanne löytyi 206 henkilöstä. Tiedot puuttuivat 18 henkilöstä ja syitä tietojen puuttumiseen ovat työvoimaviranomaisen Jorma Lehtomäen mukaan esimerkiksi se, että kyseinen henkilö on muuttanut pois Lahdesta tai hän on kuollut eikä näy enää tutkimushetken tilastoissa. Tutkimuksessa käytetyt termit ovat Lehtomäen meille tutkijoille selventämiä ja yleisesti käytössä työvoimahallinnon tilastoissa.

TAULUKKO 1. Lahtelaisten kuntouttavan työtoiminnan vuosina 2003 – 2006 lopettaneiden henkilöiden työmarkkinatilanne 14.8.2007 Päijät-Hämeen työvoimatoimiston tilastoinnin mukaan.

TYÖMARKKINATILANNE 14.8.2007		
N = 206		
	%	Henkilöä
Sijoitettu	5,3	11
Työssä	5,8	12
Työtön	47,6	98
Siirtynyt työvoiman ulkopuolel- le	24,8	51
Ei ole uusunut	15,5	32
Muu syy	1,0	2
Yhteensä	100	206

Kaikki kuntouttavan työtoiminnan palvelun piiriin tulevat henkilöt ovat aloittamishetkellä työttömiä. Taulukon 1 mukaan työmarkkinatilanteessa oli tapahtunut kuntouttavan työtoiminnan jälkeen selkeä muutos. Tilastosta kävi ilmi, että 52,4 prosentin eli 108 alun perin työttömän henkilön työmarkkinatilanne oli muuttunut. Työttöminä oli 14.8.2007 yhteensä 98 henkilöä, mikä on 47,6 prosenttia kohdejoukosta.

Työvoiman ulkopuolelle oli siirtynyt 51 henkilöä eli 24,8 prosenttia. Siirtyminen työvoiman ulkopuolelle tarkoittaa, että henkilö ei ole työmarkkinoiden käytettävissä eikä myöskään työvoimahallinnon asiakas, ja tästä on työvoimaviranomaisella tieto. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilö voi olla esimerkiksi sairauslomalla, kuntoutustuella, hoitovapaalla, koulutuksessa, vankilassa tai eläkkeellä.

Kuntouttavassa työtoiminnassa käy usein ilmi henkilön mahdollinen työkyvyn puute. Siirtyminen työvoiman ulkopuolelle voi tällöin olla henkilön itsensä kannalta hyvä asia, mikäli kyseinen henkilö ei ole työkykyinen. Tällöin hänet voidaan ohjata hänelle sopivamman palvelun piiriin. Yhteiskunnan kannalta ajatellen on tavoiteltavaa, että työllistämistoimenpiteet kohdennetaan niille henkilöille, jotka voivat niistä hyötyä ja ovat työkykyisiä ja siten työmarkkinoiden käytettävissä. Rissanen ja Aallon mukaan kaikkien pitkäaikaistyöttömien kuntoutuksen päättymisen työllistymiseen ei ole realistinen tavoite vaan myönteinen päätös voi olla esimerkiksi eläkkeelle siirtyminen tai koulutukseen hakeutuminen (Mannila & Laisola-Nuotio 2002, 61; Rissanen & Aalto 2002, 10).

Työnhakuaan ei ollut uusinut 32 henkilöä, mikä on prosenteiksi muutettuna 15,5 prosenttia. Tämä tarkoittaa, että työvoimaviranomaisilla ei ole varmaa tietoa kyseisen henkilön tilanteesta tutkimuksen aineiston kokoamishetkellä. Näiden henkilöiden kohdalla voimme työvoimaviranomaisen mukaan olettaa, että ainakin osa heistä on työllistynyt omatoimisesti, mutta he eivät ole ilmoittaneet tilanteen muutoksesta työvoimaviranomaisille. Kyseinen henkilö voi myös olla hakeutunut esimerkiksi koulutukseen.

Sijoitettuna oli 11 henkilöä eli 5,3 prosenttia kohdejoukosta. Sijoitettu tarkoittaa työvoimahallinnon ja työnantajan kesken tehtäviä työllistämissijoituksia. Sellaisia ovat esimerkiksi palkkatukityöt, työharjoittelu ja oppisopimus. Työvoimahallinnolla oli varma tieto 12 henkilön työssäolosta, mikä on 5,8 prosenttia kohdejoukosta. Sijoitetut ja työssä olevat ovat tilastossa niitä henkilöitä, jotka varmuudella ovat työelämässä eli heitä on yhteensä 23 henkilöä, mikä tarkoittaa 11,1 prosenttia koko kohdejoukosta.

Saamamme tilasto kertoo tilanteen vain tutkimushetkellä ja siitä ei voi päätellä, mitä muutoksia kunkin asiakkaan työmarkkinatilanteessa on tapahtunut kuntouttavan työtoiminnan jälkeen ennen 14.8.2007. Vaikka henkilö tilastointihetkellä oli työtön, hän oli saattanut olla esimerkiksi työssä tai sijoitettuna kuntouttavan työtoimintajakson jälkeen useaankin kertaan. Tarkkaa ja varmaa tietoa kaikkien kohdejoukkoon kuuluvien työmarkkinatilanteesta ei ole työvoimaviranomaisen mukaan saatavissa, sillä oman tilanteen muutoksista ilmoittaminen työvoimaviranomaiselle on vapaaehtoista.

Taulukosta ilmenee, että 11,1 prosenttia asiakkaista on aktivointitoimenpiteessä tai työssä. Lisättäessä tähän ne henkilöt, jotka eivät ole uusineet työnhakuaan, saadaan yhteistulos 26,6 prosenttia. Saatu tulos on samansuuntainen kuin Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan vastaava tavoite, jossa tavoitellaan, että 30 prosenttia asiakkaista sijoittuu koulutukseen, työhön tai työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin heti työtoiminnan jälkeen.

4 TYÖTTÖMYYDESTÄ VOIMAANTUMISEN KAUTTA PAREMPAAN ELÄMÄNHALLINTAAN

4.1 Työttömyys

Kuntouttavan työtoiminnan lain taustalla on pitkittynyt työttömyys ja kuntouttavaan työtoimintaan tulevat asiakkaat ovat pitkäaikaistyöttömiä. Työttömyyteen voi olla useita syitä, joko työttömästä itsestään tai yhteiskunnallisista ja

talouselämän rakenteista johtuvia. Tapaninen (2000, 25) jaottelee työttömyyden suhdanne-, kausi- ja rakennetyöttömyyteen. Suhdanne- ja kausityöttömyys ovat vaihtelevia, sillä työvoiman kysynnän määrä vaihtelee, mutta kysynnän rakenne on sama. Rakennetyöttömyydessä työntekijän tarjoama ammattitaito ja työmarkkinoiden tarve eivät kohta. Tästä saattaa seurata yhtä aikaa sekä työttömyyttä että työvoimapulaa.

Vaikka tilanne työttömyysluvuissa on parantunut 1990-luvun laman lukemista, silti työttömyyden lasku on ollut odotettua hitaampaa ja työttömyyden ns. kova ydin on yhä pitkälti vailla työtä. Seurauksena on ollut, että yhä useampi on pudonnut pois ansiosidonnaiselta päivärahalta ja siirtynyt toimeentulotuen asiakkaaksi. Kun työttömyys pitkittyy ja toimeentulo heikkenee, on vaarana huonosuaisuuden kasautuminen. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) on osa Suomessa toteutettavaa aktiivista sosiaalipolitiikkaa, jossa työn merkitys korostuu toimeentulon ja köyhyyden estämiseksi. Työ on keino paitsi hankkia toimeentulo myös estää syrjäytymistä. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21 - 22.)

Sosiologi Matti Kortteinen on todennut, että suomalaiselle työkultuurille on luonteenomaista selviytymisen eetos: on pakko pärjätä vaikka hammasta purren. Työnsä menettävälle tämä tarkoittaa sitä, että työttömyys koetaan epäonnistumiseksi ja kovaksi kolaukseksi itsetunnolle. Työttömyys aiheuttaa monenlaisia elämänhallinnan vaikeuksia, esimerkiksi taloudellisia vaikeuksia, mahdollisesti myös elämäntavan muutoksia, itsetunto-ongelmia, ahdistusta ja sosiaalisista verkostoista syrjäytymistä. Kriisi voi levitä koko perheeseen, etenkin, jos perheessä on lisäksi muita ongelmia kuten päihde- tai mielenterveysongelmia. Työttömyyden pitkittyessä myös työllistymisen kynnyks kasvaa. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2002, 71 – 72.)

Työ määrittää ihmisen elämää monella tasolla. Työtä vailla olevat ihmiset jäävät joko kokonaan tai osittain paitsi keskeisistä elämänsisällöistä. (Seppänen 2004, 51.) Työttömän identiteetin täytyy rakentua muiden asioiden kuin rahan, kuluttamisen ja ammatillisen statuksen varaan. Kortteisen ja Tuomikosken mukaan

työttömän on löydettävä ratkaisu kahteen elämänongelmaan. Työttömän on ratkaistava toimeentulonsa ongelma sekä se, miten elämästä tulee mielekästä ja merkityksellistä ilman työtä. Kortteinen ja Tuomikoski painottavat työttömän selviytymisen kannalta sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden kautta välittyvän sosiaalisen tuen merkitystä, jonka he rinnastavat yhtä tärkeäksi kuin toimeentulon. Tutkimuksen mukaan työtön selviytyy sitä paremmin työ- ja toimintakykyisenä, mitä enemmän hän saa yhteisöllistä ja yhteiskunnallista tukea. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 167 – 168.) Kuntouttava työtoiminta lisää vain pieneltä osin toimeentuloa, mutta työtoiminnan kautta henkilöllä on mahdollisuus yhteisölliseen tukeen työyhteisöissä ja kuntoutuminen luo vähitellen myös uskoa tulevaisuuteen.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat kaikki työttömiä, mutta asiakkailla on pitkäaikaistyöttömyyden lisäksi lähes aina myös muita vaikeuksia. Pitkään kestänyt työttömyys sekä siihen liittyvät ongelmat ovat alentaneet asiakkaiden kykyä hakeutua työelämään ja selviytyä siellä. Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 173 – 175, 177) tutkimuksen keskeinen tulos koski työttömyyden ja muiden ongelmien kasautumista samalle henkilölle. Tutkimuksen mukaan terveytensä ja työkykynsä puolesta heikommat valikoituvat työttömiksi, mutta myös pitkäkestoinen työttömyys lisää sairastuvuutta ja sosiaalista epäluottamusta. Heikoimmat sosiaaliset verkostot ovat niillä, joilla on huono taloudellinen ja sosiaalinen asema. Kysymyksessä on kaksisuuntainen kehä. Vähätalon (1998, 56) tutkimusten mukaan tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että työttömyys merkitsee ihmisille tavallisesti selvää hyvinvoinnin vähenemistä, sillä työttömyysturvalla voidaan vaikuttaa ainoastaan taloudelliseen toimeentuloon. Osa työttömistä kykenee kuitenkin paremmin vastustamaan työttömyyden aiheuttamia sosiaalisia vaurioita. Pitkälle koulutetut, perheelliset, naiset ja henkilöt, joilla on paljon sosiaalisia suhteita kärsivät työttömyydestä vähemmän kuin keski-ikäiset, vähän koulutetut, perheettömät ja henkilöt, joilla on vähän sosiaalisia suhteita. Vähätalon kokemuksen mukaan työttömyyteen sopeudutaan kuitenkin hyvin eri lailla, työttömien ryhmiä ei voi luokitella selvärajaisesti.

Kortteinen ja Tuomikoski kirjoittavat tutkimuksessaan suodattavista tekijöistä, jotka suojaavat työtöntä työttömyyden vaikutuksilta. Tällaisia ovat esimerkiksi

sosiaali- ja hyvinvointivaltion turvaverkostot sekä ihmisen omat yhteisöt, jotka vahvistavat hänen elämänhallintaansa. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 64 – 65.) Työttömyyden vaikutukset ovat kuitenkin yksilökohtaisia. Työttömän selviytymiseen vaikuttavat hänen kokemuksensa onnistumisineen ja epäonnistumisineen sekä hänen olettamuksensa mahdollisuuksistaan. Tapanisen (2000, 29) mukaan nuoret lamaantuvat epäonnistuneesta työnhausta nopeammin, mutta he myös toipuvat nopeammin onnistuessaan ja saavat nopeammin itseluottamusta kuin aikuiset. Myös kuntouttavan työtoiminnan laissa nuorten työttömyyteen puututaan varhaisemmassa vaiheessa kuin aikuisten työttömyyteen. Samoin työtoiminta on pakollinen nuorille, mikäli muut aktivoitumistavat eivät tule kysymykseen.

4.2 Työn merkitys

Tutkija Raija Julkunen on pohtinut työn käsitettä sosiologian näkökulmasta. Hänen mukaansa melkein mikä tahansa voi nykyisin olla työtä siinä mielessä, että se voi tuottaa työnantajalle voittoa ja työntekijälle ansiotuloa. Esimerkkinä voi mainita jääkiekon pelaamisen (ammattiuurheilija) tai politikoinnin (kansanedustaja). Toisaalta myös mikä tahansa tekeminen, esimerkiksi vaikkapa ojan kaivaminen, voi olla vapaa-aikaa. Tekeminen sinällään ei siis kerro, onko kyseessä työ vai ei. Työlle ei ole olemassa mitään yleispätevää määrittelyä. Kyse on sosiaalisista merkityksistä eli siitä, miten toimijat itse ja yhteisö tulkitsevat toiminnan. (Julkunen 1998, 34.)

Juhani Seppänen (2004, 20) on määritellyt työn siten, että ”työ on vaiva, jonka työntekijä näkee vaihtaessaan omaa aikaansa sovittuun korvaukseen”. Määrittelyn arkisuudesta huolimatta se on käyttökelpoinen ja helposti ymmärrettävä. Työntekijä myy työnantajalle oman työpanoksensa tietyksi ajaksi vuorokaudessa ja saa siitä sopimuksen mukaisen korvauksen.

Elämme työn määrittämässä yhteiskunnassa. Työyhteiskunnassa ansiotyö antaa toimeentulon, määrittelee yksilön sosiaalisen aseman, antaa sosiaalisen identiteetin sekä jäsentää elämäntulkua ja ajankäyttöä. Kysymykseen ”Kuka olet?” annamme usein vastaukseksi nimemme ja ammattimme. (Julkunen 1998,

38.) Työllä on siis sosiaalisesti suuri merkitys, työn merkitys ei rajoitu vain taloudellisiin seikkoihin. Juhani Seppänen (2004, 31) on luokitellut tekijöitä, jotka kannustavat ihmisiä työntekoon. Hänen mukaansa niitä ovat tarve eli välttämättömyys, moraali, kulutus ja itsetehostus. Työllä voi olla suurempi merkitys sosiaalisen arvostuksen määrittäjänä kuin varsinaisesti rahan tuojana. Työn merkitys ulottuu siis persoonaan kokonaisuutena.

Pitkittynyt työttömyys lisää riskiä ongelmien syntymiseen ja kasautumiseen. Kuntouttavan työtoiminnan taustalla on ajatus, että työn kautta ihminen kiinnittyy yhteiskuntaan ja siten voidaan ehkäistä ongelmien syntyä. ”Työ tai muu aktivointitoimenpide ehkäisee parhaalla tavalla syrjäytymistä”. (Hallituksen esitys vuoden 2001 talousarvioon, Julkusen 2001, 189 mukaan.)

4.3 Kuntoutus ja kuntoutuminen

Kuntoutus on ihmisen tai ihmisen ja ympäristön välinen muutosprosessi, jossa pyritään suunnitelmallisella ja pitkäjänteisellä työllä auttamaan kuntoutujaa lisäämään elämänhallintaansa vaikuttamalla toimintakykyyn, itsenäiseen selviytymiseen ja hyvinvointiin sekä työllisyyden edistämiseen (Kuntoutusselonteko 2002, 3). Pitkäaikaistyöttömän kuntoutus ei ole pelkästään yksilön asia, vaan toiminta pitkäaikaisen työttömyyden poistamiseksi tai vähentämiseksi on yhteiskuntapolitiikkaa (Mannila & Laisola-Nuotio 2002, 57).

Länsimaisessa kulttuurissa arvostetaan työn tekemistä. Ihminen kiinnittyy yhteiskuntaan ja sosiaaliseen elämään juuri työn kautta, siksi työ on merkittävä osa pitkäaikaistyöttömän kuntoutusta. Kuntouttavan työtoiminnan taustalla on ajatus työn vaikuttavuudesta kuntoutumisen välineenä. (Kettunen ym. 2002, 342.) Kettunen ym. kuvaavat kuntoutusta ihmisen toimintamahdollisuuksien luomisena ja lisäämisenä. Päämääränä on saavuttaa paras mahdollinen tasapaino kuntoutujan fyysisten sekä psykososiaalisten toimintaedellytysten ja -tarpeiden sekä

toimintaympäristön välillä. Asiakkaan kuntoutumiseen pyritään toimintakyvyn, hyvinvoinnin ja elämänhallinnan tukemisella sekä mahdollisuuksien mukaan ympäristöön vaikuttamalla. Kuntoutumisen lähtökohtana ovat aina kuntoutujan elämäntilanne ja hänen tarpeensa, voimavaransa, roolinsa ja identiteettinsä. (Kettunen ym. 2002, 19.)

Lahden kuntouttavassa työtoiminnassa työskentely asiakkaan kanssa aloitetaan aina asiakkaan koko elämäntilanteen kartoittamisella. Näin työtoiminnanohjaaja kykenee hahmottamaan jo työskentelyn alussa mahdolliset esteet ja myös mahdollisuudet työtoiminnan onnistumiselle. Monesti alkutyöskentely kohdistuukin työtoiminnan onnistumisen esteiden poistamiseen. Myös Hietala toteaa, että ihminen on kokonaisuus. Työttömyys kytkeytyy usein sosiaalisiin ongelmiin ja mahdollisesti myös mielenterveys- ja motivaatio-ongelmiin sekä taloudellisiin ja terveydellisiin ongelmiin. Asiakkaan tilanne täytyy ottaa huomioon kokonaisuutena. Kuntoutuksen keskiössä on yksilö, asiakas, jolla on yksilöllisiä tarpeita suhteessa hänen piilossa oleviin uhkiinsa, esteisiin ja mahdollisuuksiinsa. (Hietala 2006, 19.) Asiakkaan henkilökohtaisesta tilanteesta syntyvät kuntoutumisen yksilölliset tavoitteet, joita kohden kuntoutuja pyrkii kuntoutumisprosessin aikana. Kuntoutuja on aktiivinen subjekti, oman olonsa asiantuntija, joka myös viime kädessä arvioi, saavuttiko hän omat tavoitteensa. (Kettunen ym. 2002, 19.)

Aktivointia ja työllistymistä tuetaan kuntouttavalla sosiaalityöllä. Sitä tarvitaan niissä tilanteissa, missä asiakkaan elämäntilanne on vaikeutunut tai vaikeutumassa. Se on muutostyötä, jonka avulla tuetaan asiakkaan itsenäisyyttä ja elämänhallintaa sekä estetään syrjäytymistä. Kuntouttava sosiaalityö pyrkii vaikuttamaan sekä yksilön ja hänen ympäristönsä tasolla että yhteiskunnallisella tasolla. (Tuusa 2005, 41.) Muutostyössä tavoitteena tulisi olla jatkuva kuntoutuksen ketju, jossa asiakas saa tarkoituksenmukaista palvelua oikea-aikaisesti. Kuntoutumisen tulisi olla etenevä, katkeamaton prosessi kohti asetettuja tavoitteita. (Järvikoski & Härkäpää 2005, 19.) Mannilan ja Laisola-Nuotion (2002, 58) mukaan pitkäaikaistyöttömien palvelukokonaisuudet, esimerkiksi työelämäpolkujen suunnittelu, voidaan nähdä kuntoutuksena.

Kettunen ym. painottavat asiakaslähtöisyyttä, jossa kuntoutujan rooli on aktiivinen. Kuntoutus on aina tavoitteellista toimintaa, jossa tavoitteena on vahvistaa kuntoutujan itsenäistä selviytymistä arjessa sekä edistää hänen työkykyään ja elämänhallintaansa niin, että hän voi olla tyytyväisempi elämänsä laatuun. (Kettunen ym. 2002, 30.) Kuntoutus voidaan nähdä identiteettinä, jossa työn tekemisellä on keskeinen merkitys identiteetin rakentumisessa, sillä työ liittyy vahvasti ihmisen tapaan elää. Kuntoutuksessa on myös kyse oppimisprosessista, jossa oppijan ajattelu-, toiminta- ja tunnemallit muuttuvat. Kuntoutuja ottaa vastaan uutta tietoa, käsittelee sitä omakohtaisesti, oppii taitoja ja vakiinnuttaa niitä. Uudet taidot heijastuvat toimintaan sekä kuntoutujan identiteettiin. Jotta tiedot ja taidot juurtuisivat pysyviksi, on tärkeää, että oppiminen koskettaa kuntoutujan tunteita ja arvoja. Kuntoutujan motivaatiolla on kuntoutumisen onnistumisen kannalta ratkaiseva merkitys. Motivoituminen edellyttää, että tavoitellut muutokset ovat kuntoutujan mielestä realistiset ja saavutettavat. Motivaation herättämiseen kuntoutuja tarvitsee kuitenkin aikaa ja ulkopuolista tukea, apua ja rohkaisua. (Kettunen ym. 2002, 47 – 48, 70.)

Kuntoutujan viranomaisverkoston eri toimijoiden tulee tietää toistensa rooleista ja heidän olisi kyettävä tekemään yhteistyötä kuntoutujan tukemisessa. Myös jatkuva arviointi kuuluu kuntoutusprosessiin. Arviointia tekee kuntoutuja itse sekä kuntoutujaa tukeva moniammatillinen verkosto. (Kettunen ym. 2002, 45.) Kuntouttavassa työtoiminnassa asiakkaan ympärillä yhteistyössä hänen kanssaan on moniammatillinen viranomaisverkosto, joka pyrkii tukemaan ja auttamaan asiakkaan kuntoutumisessa.

4.4 Voimaantuminen – ihmisen sisäinen tunne

Kauppi tähdentää työllistymisen näkökulmasta tarvittavan ensin voimaantumista ja sosiaalisen osallisuuden paranemista, jotta työkyky paranisi ja jotta polku johtaisi työllistymiseen. Sosiaalipalvelujen kannalta osallisuus on lopputulos, mutta työllistymisen kannalta se on välitavoite, joka voi johtaa työllistymiseen. (Kauppi

2006, 86, 89.) Kuntouttavan työtoiminnan lain yksi tavoite on edistää asiakkaan elämänhallintaa ja vähentää pitkäaikaistyöttömyyden haitallisia vaikutuksia. Pyrimme tässä opinnäytetyössämme selvittämään kuntouttavan työtoiminnan lain tavoitteiden toteutumista palvelukokonaisuuden läpikäyneiden asiakkaiden näkökulmasta ja halusimme selvittää heidän elämänhallintansa muutoksia. Voimaantumisen ja elämänhallinta ovat käsitteinä tiiviisti toisiinsa kietoutuneet, mutta keskitymme työssämme pääosin voimaantumisen käsitteen teoreettiseen tarkasteluun. Asiakkaan voimaantuminen ja elämänhallinnan lisääntyminen on kuntouttavan työtoiminnan keskeinen tavoite.

Kasvatustieteilijä Juha Siitonen määrittelee väitöskirjassaan voimaantumisen seuraavasti: ”Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi: voimaa ei voi antaa toiselle. Se on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, jota ei tuota tai aiheuta toinen ihminen.” Siitosen mukaan ihmistä ei voi pakottaa voimaantumaan, eikä hän voimaannu toisen ihmisen päätöksen seurauksena. Siitonen näkee voimaantumisen prosessina, johon kuitenkin toimintaympäristön olosuhteet, esimerkiksi valinnanvapaus ja turvalliseksi koettu ilmapiiri, voivat vaikuttaa. Voimaantuminen voi olla jossain tietyssä ympäristössä todennäköisempää kuin toisessa. Siitosen mielestä voimaantumista on erittäin vaikea mitata, koska voimaantuminen ilmenee eri ihmisissä eri ominaisuuksina, käyttäytymisenä, taitoina, ja uskomuksina. (Siitonen 1999, 93.)

Siitosen (1999, 61, 63) mukaan voimaantumisessa on kyse ihmisen sisäisestä voimantunteesta, joka vapauttaa omia voimavaroja ja luovuutta. Sisäisen voimantunteen saavuttaneista heijastuu myönteisyys ja positiivinen lataus. Sisäinen voimantunne on Siitosen mukaan yhteydessä seitsemään kategoriaan, jotka ovat vapaus, vastuu, arvostus, luottamus, konteksti, ilmapiiri ja myönteisyys. Nämä ovat läheisesti toisiinsa kytkeytyneinä ja merkityssuhteessa keskenään. Ratkaisevat puutteet yhdelläkin osa-alueella voivat heikentää tai jopa estää sisäisen voimantunteen rakentumista tai ylläpitämistä. Ihanteellisessa tilanteessa kaikki sisäisen voimantunteen kategoriat tukevat ihmisen voimavarojen kasvua.

Voimaantunut ihminen on aktiivinen, luova ja vapaa toimija, joka asettaa jatkuvasti itselleen päämääriä omassa elämässään. Voimaantumiseen vaikuttavat kuitenkin toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. Vaikka toinen ihminen ei voi antaa voimaa toiselle eikä yksipuolisesti päättää toisen voimaantumisen, niin prosessin alkamista ja etenemistä voi tukea. Siitosen mukaan voimaantuminen ja motivaatio ovat läheisiä käsitteitä. Se, että ihmisellä on päämäärä sekä taidot ja otolliset olosuhteet sen saavuttamiseksi, ei riitä. Motivaation syntymisen kannalta on olennaista, että ihminen uskoo omiin mahdollisuuksiinsa saavuttaa päämäärä. Tämä usko on merkittävämpää kuin todelliset taidot tai olosuhteet. (Siitonen 1999, 113, 117 – 118.) Järvikoski ja Härkäpää (2005, 129) näkevät hallinnan ja pystyvyyden tunteen yhtenä elämänhallinnan osana. Se on ihmisen luottamusta kykyynsä muuttaa elämäänsä itse asettamiensa tavoitteiden suuntaan.

Siitosen väitöskirjatutkimuksessa kävi ilmi, että sisäinen voimantunne eli voimaantuminen on syy-seuraussuhteessa sitoutumiseen. Vahva sisäinen voimantunne johtaa vahvaan sitoutumiseen ja heikko voimantunne johtaa heikkoon sitoutumiseen. (Siitonen 1999, 80.)

Juhani Räsänen luottaa voimaantumisen käsitettä määritellessään enemmän ympäristön vaikutusmahdollisuuteen kuin Siitonen. Räsänen mukaan voimaantuminen on ihmisen ja ympäristön välisestä suhteesta nouseva ” persoonallinen, sosiaalinen ja henkinen prosessi”. Ihminen ottaa oman kehityksensä omiin käsiinsä, luo omat tavoitteensa ja uskoo niiden saavuttamiseen. Voimaantumisen tunne syntyy ihmisen osallisuuden kokemuksesta arjessa ja osallisuudesta yhteiskuntaan. (Räsänen 2006, 102.)

Räsänen näkee voimaantumisen voiman antamisen prosessina, jossa voimaa pyritään siirtämään yksilöltä toiselle tai ryhmältä toiselle. Toisaalta Räsänen lähestyy Siitosen voimaantumisen näkemystä siinä, että hänen mielestään voimaantuminen voi olla myös prosessi, jossa ihminen voimaantuu omista lähtökohdistaan. (Siitonen 1999, 118; Räsänen 2006, 103.)

Voimaantumisesta puhuttaessa käytetään usein käsitteitä hyvinvointi tai elämänhallinta. Nämä kaikki kietoutuvat hyvin lähelle toisiaan ja ovat sisällöllisesti usein vaikeasti toisistaan erotettavissa. Räsänen toteaaakin, että voimaantuminen voidaan nähdä vaikuttamismahdollisuuksien lisääntymisenä ja niiden toteutumisena omassa elämässä ja siten se lähestyy suomalaista elämänhallinnan käsitettä. (Järvikoski & Härkäpää 2005, 130; Räsänen 2006, 79.)

Toiset tutkijat käyttävät voimaantumisen käsitteestä sen englanninkielistä vastinetta empowerment. Matti Tuusa (2005, 37 - 38) on tutkinut voimaantumista empowerment-käsitteen avulla aktivointiin ja työllistämisen tukemiseen tähtäävässä kuntouttavassa sosiaalityössä. Hän tarkastelee voimaantumista kolmella eri tasolla. Yhteiskunnallisella tasolla voimaantuminen käynnistää muutoksen yhteiskunnallisissa rakenteissa ja vie sitä eteenpäin. Sosiaalityössä tämä merkitsee työntekijän kriittisyyttä omassa työssään ja aktiivista havainnointia asiakkaiden elämäntilanteista, jotta hän voi toimia heidän puolestapuhujanaan. Asiakastyön tasolla voimaantuminen tapahtuu asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Asiakastyössä käytetään tällöin asiakkaan kuntoutumista ja voimaantumista tukevia toimintatapoja. Voimaantumisen yksilöllinen taso merkitsee yksilön omaa voimaantumisprosessia. Tässä Tuusa lähestyy Siitosen käsitystä voimaantumisen henkilökohtaisuudesta.

Järvelä ja Laukkanen ovat vuonna 2000 koonneet empowerment-teematyöraportin yhdeksän suomalaisen Employment Integra -projektin tuloksista. Raportissa arviointiin empowerment- eli voimaannuttamisprosessin toimivuutta mukana olleiden projektien kokemusten pohjalta. Kaikkien projektien kohderyhmien jäsenillä oli vakava syrjäytymisen uhka tai he olivat jo syrjäytyneet sekä heillä oli monenlaisia kuntoutumis- ja koulutustarpeita. (Järvelä & Laukkanen 2000, 1 – 2.)

Järvelän ja Laukkasen mukaan projektien käytännön kokemuksista kävi ilmi, että voimaannuttamisprosessissa on eurooppalaisella tasolla korostettu liian yksipuolisesti yksilön vastuuta ja yksilöstä itsestään riippuvien tekijöiden merkitystä. Mitä syrjäytyneemmästä yksilöstä on kysymys, sitä suurempi on myös yksilöstä riippumattomien tekijöiden merkitys. Yksi hankkeen johtopäätöksistä oli, että muka-

na olleiden projektien osallistujien työmarkkina-asema on valtaosalla niin heikko, että vain harvat voivat työllistyä avoimille työmarkkinoille ilman pitkiä työllistymispolkuja. (Järvelä & Laukkanen 2000, 3.)

Tuusa (2005, 74) on tehnyt tutkimuksessaan samansuuntaisen johtopäätöksen. Hänen mielestään suurimmalle osalle aktivointitoimenpiteeseen ohjautuvista asiakkaista työllistyminen avoimille työmarkkinoille on epärealistista. Tuusan mielestä aktivoinnissa tulisikin korostaa työllistymisen sijaan esimerkiksi elämäntilanteen hallinnan lisäämistä.

Mönkkösen (2007, 142 – 144) mukaan subjektiivisuus on ihmisen käsitys itsestään valintoja ja oman elämänsä päätöksiä tekevänä toimivana ihmisenä. Subjektiivisuus on voimaantumista. Mönkkönen kuvailee, että voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, mutta siihen vaikuttaa se, uskooko työntekijä asiakkaan mahdollisuuksiin.

Kuntouttavassa työtoiminnassa ohjaaja voi vahvistaa asiakkaan subjektiivisuutta varmistamalla, että asiakkaan toiminta on tavoitteellista ja hänellä on halu siihen sitoutua. Mönkkönen (2007, 147 – 149) arvioi asiakkaan motivoimisen toimintaan olevan haasteellista ja vaativan kärsivällisyyden ja hienotunteisuuden lisäksi myös realismia tavoitteisiin. Ihminen tarvitsee toiminnallisia haasteita, jotka ovat hänen itsensä määrittelemiä. On tärkeää pohtia, ovatko työskentelyn tavoitteet todella asiakkaan omia tavoitteita vai työntekijän tavoitteita.

Kuntouttavan työtoiminnan prosessi pyrkii tukemaan asiakkaan subjektiivisuutta siten, että jokaiselle pyritään löytämään se työtoimintapaikka, joka parhaiten auttaisi asiakasta kuntoutumaan ja siten lähestymään hänen omia tavoitteitaan. Tässä on tärkeää löytää asiakkaalle sellaisia työtehtäviä, joihin hän on motivoitunut ja joihin hän kykenee sitoutumaan. Tällöin myös työtoiminnanohjaajan on helppo uskoa asiakkaan onnistumismahdollisuuksiin, mikä omalta osaltaan voimaannuttaa asiakasta.

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta asiakkaan kertomana. Tarkoituksemme on saada tietoa asiakkaan kokemuksista kuntouttavasta työtoiminnasta ja tuoda asiakkaan subjektiivinen näkökulma esiin. Kuntouttavan työtoiminnan perustana on kuntouttavan työtoiminnan laki ja toiminnan tavoitteet nousevat lain pohjalta. Pyrimme selvittämään, täyttyvätkö kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet myös asiakkaan näkökulmasta. Tutkimuksemme antaa tietoa ja palautetta Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan työntekijöille heidän työstään ja tarjoaa heille samalla mahdollisuuden peilata työtään kuntouttavan työtoiminnan tavoitteisiin nähden.

Tutkimustehtävät:

Ensimmäinen tutkimustehtävä on selvittää, miten asiakas on kokenut kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuuden.

Toinen tutkimustehtävä on selvittää, millä tavoin kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet ovat toteutuneet asiakkaan kokemana. Tavoitteiden toteutumista tarkastellaan

- a) avoimille työmarkkinoille työllistymisen näkökulmasta,
- b) koulutukseen osallistumisen ja osaamisen kehittymisen sekä
- c) elämänhallinnan ja voimaantumisen näkökulmista.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuksen kohderyhmä

Tämän tutkimuksen kohderyhmä koostuu Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista, sillä teemme opinnäytetyön hankkeistettuna Lahden kaupungin kuntouttavalle työtoiminnalle. Rajaamme tutkimuksemme kohderyhmäksi vuonna 2005 kuntouttavan työtoiminnan lopettaneet henkilöt, jotka ovat olleet

palvelun piirissä vähintään vuoden ajan. Rajaus perustuu siihen, että vuonna 2005 kuntouttavan työtoiminnan lopettaneet asiakkaat oletettavasti muistavat vielä kuntouttavan työtoiminnan jakson ja sen merkitys on selkiytynyt heidän elämässään, koska palvelun lopettamisesta on kulunut jo jonkin aikaa. Rajaus vähintään vuoden kuntouttavan työtoiminnan palvelun piirissä olleisiin asiakkaisiin perustuu siihen, että he ovat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa riittävän kauan, jotta palvelun mahdollinen vaikutus on ehtinyt syntyä.

Haastattelututkimuksen kohderyhmän koko oli 12 henkeä. Siitä poimittiin harkinnanvarainen kuuden haastateltavan näyte. Kolme haastateltavista oli kuntouttavan työtoiminnan aloittaessaan alle 25-vuotiaita ja kolme oli iältään 25 vuotta tai yli. Haastateltavien valintaa helpotti kuntouttavasta työtoiminnasta saamamme tieto siitä, ketkä olivat tavoitettavissa. Osa kohderyhmään kuuluvista oli muuttanut pois paikkakunnasta tai heidän yhteystietojaan ei enää saatu.

Tuomen ja Sarajärven (2003, 87) mukaan opinnäytetyön aineiston kokoa ei tule pitää opinnäytetyön merkittävimpänä kriteerinä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulee hankkia mahdollisimman kattava ja tarkka tieto tutkimuskohteesta. Eskola ja Suoranta (2003, 18, 62) lisäävät, että ratkaisevaa ei ole kerätyn tutkimusaineiston koko vaan laatu, se että tutkijat kykenevät kehittämään kestäviä teoreettisia näkökulmia aineistosta. Koska kyseessä on opinnäytetyö ja sen tekemiseen oli varattu rajallinen aika, päätimme, että kuusi teemahaastattelua olisi riittävä määrä tähän tutkimukseen.

Tutkimuksemme sisältyy Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan yksikön toiveesta myös määrällinen selonteko vuosina 2003 – 2006 kuntouttavan työtoiminnan lopettaneiden asiakkaiden tämänhetkisestä työmarkkinatilanteesta. Aineistona tähän käytimme työvoimahallinnon tietokannasta saatuja tilastoja.

6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta

Tutkimusotteemme on laadullinen. Meillä ei ole ennakko-oletuksia tutkimuksen pohjana. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan laadullinen tutkimus pyrkii todellisen elämän kuvaamiseen. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään menetelmiä, joissa tutkittavien näkökulma ja ääni tulevat esiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 155.) Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena eivät ole tilastolliset yleistyksiset, vaan jonkin ilmiön kuvaaminen tai ymmärtäminen. Tärkeää on, että tutkimuksen kohteena olevilla henkilöillä on kokemusta ja tietoa tutkittavasta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87 – 88.)

Haimme tutkimustamme varten tutkimusluvut Lahden kaupungin sosiaali- ja terveystoimesta (liite 1) ja Työvoimaministeriöstä (liite 2). Tutkimusluvut mahdollistivat työvoimahallinnon tilastojen ja sosiaali- ja terveystoimen tietokantojen käytön. Työvoimahallinnon tilastojen perusteella koostimme taulukon kuntouttavan työtoiminnan vuosina 2003 – 2006 lopettaneiden asiakkaiden tämänhetkisestä työmarkkinatilanteesta. Laadullista haastatteluasiota varten pyysimme jokaiselta haastateltavaltaamme kirjallisen suostumuksen haastatteluun (liite 3).

Valitsimme aineiston hankintamenetelmäksi puolistrukturoidun eli teemahaastattelun. Teemahaastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen ja tarkentavien kysymysten varassa ja siinä korostetaan haastateltavien tulkintoja asioista ja heidän asioille tai tapahtumille antamia merkityksiä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Teemahaastattelu on joustava tapa kerätä tietoa, sillä siinä kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä, mutta kaikki teema-alueet käydään haastattelussa läpi, vaikkakin käsittelyn laajuus saattaa vaihdella haastattelusta toiseen (Eskola & Suoranta 1998, 86). Haastattelussa on mahdollista myös selventää ja syventää haastateltavan antamia vastauksia jatkokysymysten avulla (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35). Luomamme teemahaastattelurungon teemat muodostuivat tutkimuskysymyksien sisällöistä (liite 4).

Koko tutkimuksen teon ajan noudatimme tieteelliselle tutkimukselle asetettuja eettisiä vaatimuksia. Hyvää etiikkaa noudattava tutkimus varmistaa tutkimuksen kohteen humanin ja kunnioittavan kohtelun sekä yksityisyyden ja luottamuksellisuuden säilymisen. (Eskola & Suoranta 1998, 52; Hirsjärvi ym. 2006, 25 – 28.) Varmistimme jokaiselta vastaajalta ennen suostumuksen antamista, että hän oli ymmärtänyt, mistä tutkimuksessamme oli kysymys. Kohtelimme haastateltavia kunnioittavasti ja varmistimme heidän anonymiteettinsä säilymisen myös tutkimuksemme loppuraportissa. Tutkimusta varten kerätty aineisto tullaan hävittämään asianmukaisella tavalla, kun tutkimus on valmis ja hyväksytty.

Kuntouttavan työtoiminnan yksikön työtoiminnanohjaajat ottivat ensin pyynnöstämme yhteyttä lähes kaikkiin haastateltaviin henkilöihin. Olimme etukäteen tietoisia siitä, että kohderyhmää on vaikea motivoida haastatteluihin ja siksi uskoimme, että haastateltavalle tutun henkilön yhteydenotto voi edistää haastateltavaksi suostumista. Kun työtoiminnanohjaajat olivat saaneet haastateltavalta alustavan suostumuksen haastatteluun, soitimme hänelle ja sovimme haastattelupäivästä ja – ajasta puhelimitse. Kerroimme haastateltavalle samalla, mitä haastattelumme koskee ja mitä teemoja haastattelu tulee sisältämään. Haastateltavien myönteisestä suhtautumisesta huolimatta jouduimme siirtämään usein jo sovittuja haastattelu-aikoja, sillä haastateltavat eivät saapuneet paikalle. Näin tapahtui kuusi kertaa. Kerran olimme jopa sopineet noutavamme haastateltavan kotiovelta haastatteluun, mutta hän ei avannut meille ovea. Sinnikkäästi yrittämällä saimme kaikki haastattelut kuitenkin tehtyä.

Haastattelut yhtä lukuun ottamatta toteutettiin keskustassa sijaitsevan yksityisen yrityksen neuvotteluhuoneessa, joka oli rauhoitettu haastattelujen ajaksi muusta toiminnasta. Paikka ei liittynyt Lahden kaupungin viranomaisiin, joten olimme niin sanotusti ”puolueettomalla maaperällä”. Yksi haastattelu tehtiin toisella paikakunnalla ammattioppilaitoksen neuvotteluhuoneessa. Haastatteluihin oli varattu runsaasti aikaa. Haastattelut nauhoitettiin haastateltavien luvalla. Käytössämme oli kaksi nauhuria, joten saimme myös kasetin vaihtamiseen kuluvien hetkien aikana käydyt keskustelut nauhalle. Me molemmat tutkijat osallistuimme

haastattelemiseen. Päätimme ottaa kussakin haastattelussa kaksoisroolin eli toimia haastattelussa sekä haastattelijoina että tarkkailijoina. Ajattelimme, että haastattelussa haastateltavan ja haastattelijan persoonat vaikuttavat toisiinsa ja mahdollisesti myös haastateltavan vastauksiin. Halusimme haastattelutilanteessa olla aistit valppaina ja katsoa, kumpaan meistä haastateltavalle syntyy hyvä ja luottamusta herättävä haastattelusuhde. Kävikin niin, että haastatteluissa oli jommankumman haastattelijan rooli selvästi korostuneempi kuin toisen. Sillä, että olimme molemmat haastattelutilanteissa läsnä, oli suuri merkitys aineiston litterointi- ja analysointivaiheessa. Muistikuvat haastateltavien ilmeistä, eleistä ja asennoista antoivat litteroidun tekstin irrallisilta ja jäsentymättömiltä kuulostaville lausahduksille niiden oikean merkityksen ja helpottivat merkittävästi aineiston tulkintaa. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 119) kuvaavat suullisessa viestinnässä sanojen ja eleiden toimivan toistensa johtolankoina ja luotettavuuden kriteereinä. Ilmeet, eleet ja asennot heijastavat ihmisen ajattelua.

6.3 Tutkimusaineiston analyysi

Hirsjärvi ja Hurme (2001, 135) kehottavat litteroimaan tutkimusaineiston mahdollisimman pian, sillä heti haastattelutilanteen jälkeen aineisto on vielä tuore ja inspiroi haastattelijaa. Näin mekin teimme. Litteroimme nauhoitetut haastattelut sanatarkasti heti haastattelun jälkeen. Näin toimien meillä oli vielä selvä muistikuva haastattelutilanteesta ja haastateltavan ilmeet ja eleet sekä tilanteessa vallinnut tunnelma kiinnittyivät mielessämme litteroituun tekstiin.

Käytimme analyysissä aineistolähtöistä lähestymistapaa. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi 2003, 97). Litteroinnin jälkeen luimme sekä kuuntelimme haastattelut useasti, jotta aineisto tulisi meille tutuksi. Lukiessamme teemoittelimme eli muodostimme alakäsitteitä merkiten tekstin marginaaliin, mistä teemasta kukin puheenvuoro kertoi. Seuraavaksi katsoimme tarpeelliseksi rakentaa aineistosta kooste, johon kerättiin aina kunkin teeman alle kaikkien haastateltavien sitä koskevat repliikit. Osittain teemat olivat samoja kuin haastattelurungossamme, mutta osa teemoista nousi esiin haastateltavien kertomuksissa tärkeinä asioina.

Kooste osoittautui hyödylliseksi analyysin jatkoa ajatellen, sillä se lisäsi tutkimuksemme luotettavuutta. Voimme aina kunkin johtopäätöksen kohdalla osoittaa, mitä kustakin aiheesta on haastatteluissa sanottu ja kuinka paljon määrällisesti erilaisia repliikkejä on. Näin johtopäätökset pysyivät oikeissa mittasuhteissa alkuperäiseen aineistoon nähden. Koosteeseen kokosimme myös alakäsitteistä muodostuvat yläkäsitteet, joita käsittelemme tutkimuksen tuloksissa. Koostetta käytimme apuna rakentaessamme tutkimuksemme yhteenveto-osiota, jossa tutkimuksen tuloksia myös tulkittiin ja tuloksia verrattiin tutkimustehtäviin. Koko aineistoon perehtymisen ja analyysin tekovaiheen ajan merkitsimme kumpikin muistiin ajatuksia ja huomioita, jotka nousivat mieleemme liittyen aineistoon. Näitä muistiinpanoja käytimme apuna laatiessamme yhteenvetoa tutkimustuloksista sekä kirjoittaessamme tutkimuksen pohdintaosiota.

7 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA ASIAKKAIDEN KOKEMANA

Teemahaastattelun kysymykset oli laadittu tutkimustehtäviä silmälläpitäen. Aluksi pyysimme haastateltavaa muistelemaan kuntouttavaa työtoimintaa. Aloituskysymykset keskittyivät konkreettisiin kysymyksiin, joissa määriteltiin esimerkiksi, miten haastateltava päätyi kuntouttavaan työtoimintaan, missä työtoimintapaikassa hän oli ja mitä hän siellä teki. Vähitellen etenimme kysymyksissä syvemmälle haastateltavan omiin ajatuksiin ja kokemuksiin palvelukokonaisuudesta. Käsitelimme myös työttömyysaikaa ennen kuntouttavaa työtoimintaa, jotta haastateltava saisi ajatus- ja vertailupohjaa kuntouttavan työtoiminnan mahdollisesti aikaansaamalle muutokselle.

Mielestämme oli tärkeää selvittää myös, minkä henkilökohtaisen merkityksen haastateltavat antavat työlle, sillä kuntouttava työtoiminta sekä siihen laadittu laki pohjaa ajatteluun työn ensisijaisuudesta toimeentulona. Jokainen haastattelu päättyi siten, että haastateltava mietti tulevaisuuden tavoitteitaan ja pohti kuntouttavan työtoiminnan osuutta niiden saavuttamisessa.

7.1 Taustatietoa haastateltavista

Teimme teemahaastattelun kuudelle pitkäaikaistyöttömälle henkilölle, kolmelle naiselle ja kolmelle miehelle. Haastateltavista kolme oli kuntouttavan työtoiminnan aloittaessaan alle 25-vuotiaita, joten heille kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen oli ollut pakollista. Heistä yksi osallistui vapaaehtoisesti, joten pakotettuina työtoimintaan osallistui loppujen lopuksi haastateltavista vain kaksi henkilöä. Yli 25-vuotiaille kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen oli ollut vapaaehtoista ja näitä henkilöitä haastateltavissamme oli kolme.

Kaikki kuusi olivat suorittaneet oppivelvollisuuden. Kolmella haastateltavalla oli kuntouttavaan työtoimintaan tullessaan lisäksi ammattikoulutus. Kolmelta ammatillinen koulutus puuttui, mutta heistä vain kahden mielestä se oli ollut syy heidän työttömyyteensä. Kolmannelle kouluttamattomalle vastaajalle merkitsevempi syy työttömyyteen oli ollut oma haluttomuus hakea ja tehdä töitä. Koulutuksen puutteen lisäksi yhdeksi työttömyyden syyksi vastaajat kertoivat oman epätietoisuutensa kykyjensä riittävydestä työhön tai koulutukseen.

Ei tienny, mihin päin lähtis, mihin kyvyt riittää. Se oli hirveen epäselvää. (Haastateltava 1.)

Oma haluttomuus hakea ja tehdä töitä nousi kahdessa haastattelussa suurimmaksi työttömyyden syyksi. Haastattelujen perusteella muita syitä työttömyyteen olivat työkokemuksen puute ja terveydelliset syyt.

Kai sitä olis saanu, jos olis hakenu töitä. On se vähän ittestäkin kiinni ollu se työttömyys. (Haastateltava 6.)

Haastattelemamme kuusi asiakasta työskentelivät yhteensä neljässä eri työtoimintapaikassa. Kukin oli palvelun piirissä ollessaan vain yhdessä niistä. Yksi haastatelluista oli ollut kaksi eri jaksoa kuntouttavassa työtoiminnassa ja kummallakin jaksolla samassa työtoimintapaikassa.

7.2 Vastaajien kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuudesta

7.2.1 Työtoiminnan kesto

Viiden haastateltavan työtoimintajaksojen pituudet vaihtelivat 12 – 18 kuukauden välillä. Heistä jokainen kertoi olleensa mukana noin vuoden, joten kaikilla ei ollut enää tarkkaa muistikuvaa jakson pituudesta. Yksi vastaajista oli ollut kertomansa mukaan kaksi kertaa enimmäisajan eli kaksi vuotta mukana toiminnassa, mutta tarkistaessamme asian kuntouttavan työtoiminnan tietokannasta selvisi, että jälkimmäinen jakso oli ollut vain 17 kuukautta. Mielipiteet työtoimintajakson riittävästä pituudesta vaihtelivat. Kolme vastaajista piti aikaa riittävänä itselleen. Yhden vastaajan työtoiminta keskeytyi sairauslomaan, mutta hän olisi kaivannut vielä jatkoaikaa. Yksi haastateltavista ei osannut sanoa, oliko aika riittävä, mutta hän olisi kuitenkin halunnut palata työharjoittelujakson jälkeen vielä takaisin kuntouttavaan työtoimintaan. Yksi koki ajan olleen toisaalta riittävä, mutta olisi kuitenkin halunnut jatkaa, sillä piti kuntouttavaa työtoimintaa tällä hetkellä ainoana mahdollisuutenaan tehdä työtä.

Menisin vieläkin kuntouttavaan, jos se ois mahdollista. Mun mielest kuntouttava työtoiminta on paras vaihtoehto. (Haastateltava 4.)

Haastatellut pitivät positiivisena asiana mahdollisuutta tehdä aluksi lyhyempää työpäivää ja työviikkoa. Osa vastaajista koki, että työpäiviä sai ottaa lisää viikkoon, kun se itselle tuntui sopivalta. Yksi vastaaja kertoi olleensa haluton ottamaan lisäpäiviä, mutta ohjaajat saivat hänet siihen suostuteltua. Jälkeenpäin ajatellen hän ei kokenut sitä kuitenkaan pakottamisena.

Kyll mä sain päättää sen, ett otetaaks lisäpäivii tai ainaki tuntu välillä ett en saanu. Tai sitt ne yritti kääntää sen niin, ett se oli mun oma idea. Joo, olin tyytyväinen, ei siinä mitään. (Haastateltava 6.)

7.2.2 Työtehtävät ja karttuneet käytännön taidot

Haastattelemiemme henkilöiden työtehtävät vaihtelivat. Neljä heistä oli tehnyt kuntouttavan työtoiminnan aikana erilaisia työtehtäviä yhdellä alalla, joita olivat joko keittiötyöt, rakennustyöt, puutarha- ja puistotyöt tai ompelutyöt. Kahden muun vastaajan kohdalla työtehtävät olivat vaihdelleet alalta toiselle työtoimintapaikan sisällä. Heidän työhönsä sisältyi esimerkiksi maalaustöitä, puutöitä, korujen valmistusta, atk-harjoittelua ja puutarha- ja puistotöitä.

Kysyessämme haastateltavilta arviota työtehtävien mielekkyydestä ja vaativuudesta, mielipiteet hajaantuivat. Kolme vastaajista koki työtehtävät sopiviksi ja mielekkäiksi itselleen. Uusia taitoja sekä työkokemusta karttui eri työtehtävistä ja aluksi vaikeiltakin tuntuneet työtehtävät onnistuivat harjoittelulla. Yksi vastaajista lisäsi, että kaikki työtehtävät eivät olleet kovin mielekkäitä, mutta toisaalta tarjolla oli ollut myös töitä, jotka paransivat entistä ammattitaitoa. Yksi haastateltava kertoi tehneensä samaa työtä koko työtoiminnan ajan ja koki sen olleen yksitoikkoista, vaikka työ olikin haastavaa. Hän olisi halunnut kokeilla muita tehtäviä, mutta kertoi, että hänelle ei ollut terveydellisten esteiden vuoksi sopivia vaihtoehtoja tarjolla ja hänelle ei ollut annettu mahdollisuutta kokeilla muuta. Hän koki olleensa ainoa, joka kykeni kyseisiä töitä sillä hetkellä tekemään ja jolla oli alan aiempaa koulutusta.

Minut se siihen jumittivat. Mä kysyinkin, että eikö vois, olihan siellä [muuta töitä], mutta jotenkin se vaan.. Mulle oli niin paljon siinä hommia, että...Kyllä mä esitin vähä sellai, että voisko tehdä jottai muuta, mutta...(Haastateltava 2.)

Haastattelussa ilmeni, että kyseinen asiakas oli ollut arka vaatimaan muutosta. Hän koki työtoiminnassa itsensä yksinäiseksi ja että nuoremmat olivat etusijalla ohjaajien toiminnassa.

Yleensä siellä nuoret laitettiin jonnekii, työharjoitteluun tai jonnekii. Minä niinku jämähin siihe. (Haastateltava 2.)

Yksi haastateltava koki kaikkien töiden olleen liian helppoja. Työt olivat olleet hänen mielestään kivoja ja niitä oli yritetty sovittaa hänen taitotasonsa mukaan, mutta hän olisi kaivannut niihin vielä enemmän haastetta. Hän painotti työtehtävien sijasta työyhteisön arvoa viihtymisessään.

En mä välttämättä niit työtehtävii. Mutta ei niitten teko nii kauhee hauskaa ollu, et niit ois jaksanu kuukauden putkee tehdä. Mutt tota, muuten siell oli kaikki hommat kivoja. Kyll mä viihdyin, siell oli tosi hyvä sellain porukka. (Haastateltava 4.)

Työt vois olla snadisti monipuolisempii...Enemmän vaihtoehtoja, ettei se ois sitt samaa. Oha tuoll noit pajoja tietysti joka puolell Lah-tee, mutt niillon kuitenkin aina ne samat tarjottavat. (Haastateltava 4.)

Haastateltavat mainitsivat työtoiminnan aikana työtaitoja karttuneen puutarhahoidossa, atk-taidoissa, korutöissä, keittiötöissä sekä rakennustöissä. Vastajat muistelivat, millä keinoin kuntouttavassa työtoiminnassa oli huomioitu työnhakuvalmiudet ja niiden kehittäminen. Osalla vastaajista kuntouttavaan työtoimintaan oli liittynyt valmennusta työnhakuun, osalla ei. Kahdelle vastaajalle työnhakuvalmennusta ei työtoimintapaikassa ollut tarjottu. Osalle tätä valmennusta oli tarjottu, mutta heillä oli ollut jo työvoimatoimiston järjestämänä työnhakukoulutusta eivätkä he olleet tunteneet tarvetta kerrata asioita. Ne, jotka työnhakuvalmennusta olivat kuntouttavan työtoiminnan aikana saaneet, kertoivat sen sisältäneen työpaikkahakemusten ja ansioluetteloiden kirjoittamista.

No, mull oli kaikennäköst ATK:ta vissii siell niiku, ett. Kai mä siell välill jotai työnhakupapereit täyttelin... Mutt ei niit vissii koskaa mihkää lähetelty, et ne on niiku ollu vaa hakemuksia. Sellast harjo- teluu, ett osaa sitt täyttää. (Haastateltava 4.)

7.2.3 Arvio ohjauksesta

Ohjaus työtoimintapaikassa sekä kuntouttavan työtoiminnanohjaajien ohjaus sai vastaajilta kiitosta. He pitivät ohjausta kannustavana ja sitä oli riittävästi. Ainoastaan yksi vastaaja olisi halunnut tavata kuntouttavan työtoiminnanohjaajan

useammin saadakseen enemmän tukea. Vastaajat pitivät ohjaajia helposti lähestyttävänä ja heille pystyi esittämään asiansa suoraan. Yksi haastateltavista korosti erityisesti työtoiminnanohjaajan kykyä ottaa vastaan myös negatiivisia tunteita.

Sitä se sanokin, et sillee sanot vaan milt tuntuu. Mä olin aika raivos-tuttava sillo alus, nyt ku ajattelee. Mut iha kivasti meni, tosi ihana ihminen. (Haastateltava 3.)

Vastaajien mukaan ohjaajat kuuntelivat aidosti ja yrittivät joustaa tarpeen mukaan sekä auttoivat ongelmien selvittelyssä. Kaksi vastaajista koki erittäin kannustavana sen, että ohjaaja selkeästi osoitti luottavansa vastaajan mahdollisuuksiin edistyä elämässään. Haastateltavat kokosivat hyvän ja kannustavan ohjauksen seuraavin sanoin:

Niis niiku näky se auttamisen halu, ne ei tehny sitä hampaat irvessä vaan se oli sellast aitoa auttamista. Ei niiku sillee, et mun on pakko auttaa tota, ku mä oon töissä tääl kuntouttavassa. (Haastateltava 1.)

Oli rentoo. Ei mikää sellai ruoska kädessä –meininki. (Haastateltava 4.)

Siin ei ollu mitään tuputusta eikä mitään sellast. Mä en olis kestäny. (Haastateltava 3.)

Ne aina kovasti kehu, et sus on potentiaalia vaikka mihkä, että turhaa täällä teet näitä hommia, ku voit päästä ihan kunnon hommiinkin. (Haastateltava 6.)

7.2.4 Verkoston yhteistyön arviointia

Haastateltavat kertoivat, miten he olivat kokeneet verkostoon osallistuvien viranomaisten keskinäisen yhteistyön heidän asioissaan. Ensin haastateltavat muistelivat, keitä henkilöitä työskenteli yhteistyössä heidän asioissaan liittyen kuntouttavaan työtoimintaan. Parhaiten heille muistui mieleen työtoimintapaikan ohjaaja sekä kuntouttavan työtoiminnanohjaaja. Osa vastaajista muisti muut verkostoon kuuluneet työntekijät vasta yhteisen muistelun jälkeen. Osalle vastaajista

verkostoon kuuluvat työntekijät olivat unohtuneet, osa taas luetteli verkostoon kuuluviksi kaikki viranomaiset, jotka vaikuttivat heidän elämässään työtoiminnan aikana.

Siin oli se työkkärin ihminen ja sit se sosiaali-ihminen ja sit oli psykologi eli siin oli kauheen iso tiimi. (Haastateltava 1.)

En muista oikeesti nimelt. No ne kyseli kuulumisia aina välillä ja jos oli niitä poissaoloja, ni niitä selvitettiin. (Haastateltava 4.)

Siellä oli mikäs se nyt oli, ei enää nimiä muista. Oliko ne sosiaali-työntekijöitä tai jotaki. (Haastateltava 5.)

Pyydettyäessä arvioimaan verkoston toimivuutta kävi ilmi, että osalle verkoston jäsenten välinen keskinäinen yhteistyö oli jäänyt epäselväksi tai siitä ei ollut mielikuvaa ja puhe kääntyi asiakkaan ja verkoston väliseen yhteistyöhön, johon lähes kaikki olivat tyytyväisiä. Vastaajat pitivät verkoston yhteistyötä erittäin toimivana. Asiakkaan ääntä kuunneltiin ja asiat hoidettiin.

Kyllä ne aina hoiti. Ja jos jossai oli asiat, ett niis oli jotai huonoo, ni mä soitin aina [työtoiminnanohjaajalle] ja se soitti sinne ja selvitti, mikä on asia. Esimerkiks [...] pisti vähä töpinää tossuihi. (Haastateltava 4.)

Toimi erittäin hyvin, ettei tullu mitään sellaista ristiriitaa. Tieto kulki tosi hyvin niinku kummallekin puolelle. (Haastateltava 1.)

Mä kävin siäl Lyhdyssä joo ja sit me juteltiin ja vatvottiin niit mun raha-asioita. Kaikkea, ett ne oli niiku sellaset asialliset, ett en mä niinku hirveesti omia juttuja niille siäl... Ne nyt oli vähän sellasii jäykyä, en minä tiä. (Haastateltava 3.)

Yksi haastatelluista kuvasi yhteistyötä toimivaksi, mutta kuitenkin antoi vaikutelman, että hänelle jäi hieman epäselvä kuva siitä, miten verkostossa hänen asioitaan käsiteltiin.

No ei mulla oikeestaan moittimista ollu, ne oli kivoja ja kuuntelivat. Minä kun olen niin kiltti, etten kehtaa kauheasti ruveta valittamaan. Semmone jäi mulle vähän epäselväks, että mitä ne siellä on minusta miettineet. (Haastateltava 2.)

7.2.5 Kuulluksi tuleminen ja omat vaikutusmahdollisuudet

Kahden haastateltavan mielestä he tulivat kuulluksi kuntouttavassa työtoiminnassa. Heidän mielipiteitään kuunneltiin ja ne otettiin huomioon. Kahdesta haastattelusta ei käy suoraan ilmi, kokeeko haastateltava tulleensa kuulluksi, mutta niistä on tulkittavissa, että he eivät ainakaan kokeneet, että heitä ei olisi kuunneltu. Yhden vastaajan kokemus oli ristiriitainen, toisaalta häntä kuunneltiin, mutta toisaalta hän koki, että häntä ei kuunneltu tai häntä ei ymmärretty.

Joo, mua kuunneltii. (Haastateltava 5.)

Onha ne yrittäny mua töihi patistaa, mutt ei ne oo oikei ymmärtäny näit asioit niiku ne oikeesti on. Kyll ne sen tietää. Mutt ei ne sillee ymmärrä sitä välttämättä niiku. Mä yritän kyll sanoo. Iha mahotonta oikeesti. (Haastateltava 4.)

Yhden haastateltavan kokemus kuulluksi tulemisesta oli kielteinen ja hänen mielestään hänen toiveitaan ei otettu huomioon. Hän olisi kaivannut mahdollisuutta kokeilla vaihtoehtoisia työtehtäviä.

Ei, periaatteessa minua ei kuultu. Niiku minä sanoin, että minä jä-mähin siihe hommaa... Ei mietitty niitä muita vaihtoehtoja. Haastateltava 2.)

Haastateltavat pohtivat omia vaikutusmahdollisuuksiaan kuntouttavan aikana. Kaksi vastaajaa koki mahdollisuutensa vaikuttamiseen heikoiksi. Pyytäessämme tarkennusta asiaan he kertoivat, että eivät olleet yrittäneet vaikuttaa aktiivisesti eivätkä kertoneet tuntemuksistaan ja ajatuksistaan ohjaajille.

Aika heikot vaikutusmahdollisuudet. No ainaki siinä, että ois saanu jottai muutaki yrittää. (Haastateltava 2.)

Ei ne (vaikutusmahdollisuudet) sillee kovin hyvät olleet. (Haastateltava 5.)

Yksi haastatelluista ei osannut sanoa, mihin hänen olisi pitänyt vaikuttaa. Jatkokeskustelussa ilmeni, että kaikki oli sujunut hänen mieleisellään tavalla ja kun

ongelmia ei ollut syntynyt, hän koki, ettei vaikuttaminen ollut tarpeen. Kolme vastaajista koki vaikuttamismahdollisuutensa hyväksi. Omiin asioihin vaikutettiin kuntouttavan työtoiminnanohjaajan välityksellä. Hänen tukensa ja opastuksensa ja kykynsä työskennellä verkostossa koettiin erittäin merkitykselliseksi. Myös kuntouttavan työtoiminnan joustavuus asioiden järjestelyssä asiakkaan toiveiden mukaan oli kahden vastaajan mielestä tärkeää.

Kyllä, tota noin ni, mä en ainakaa kokenu ollenkaa sitä, et mulla ei olis mitää sananvaltaa. Mä sanoin ja pystyin niinku, ett mitä mä halun. [Työtoiminnanohjaaja] kuunteli. (Haastateltava 3.)

Kyl mä mielestäni sain mitä hain. Sain enemmän kuin mitä hain. (Haastateltava 1.)

Kyllä mä sain vaikuttaa. (Haastateltava 4.)

7.2.6 Tuki ja kannustus tai niiden puute

Viisi haastateltavaa kertoi saaneensa kuntouttavassa työtoiminnassa ollessaan kannustusta ja tukea. Yksi heistä olisi halunnut saada tukea vielä kuntouttavan työtoiminnan loppumisen jälkeenkin. Tuki, jota vastaajat kokivat saaneensa, oli kuuntelemista, opettamista, kannustamista sekä henkilökohtaista ohjausta. Lisäksi tuki ilmenee verkoston panostuksena asiakkaaseen sekä asiakkaan asioiden hoitamisenä.

...[työtoiminnanohjaaja] potki persuksille ja puhu järkeä mun päähä. (Haastateltava 6.)

Tuki, opettaminen ja hirveen hyvin tota... Ne suorastaan panosti siihen ihmiseen tai ainakin muhun on panostettu tosi paljon. (Haastateltava 1.)

Tuki näkyi myös asiakkaaseen ja hänen mahdollisuuksiinsa uskomisena sekä erityisesti joustamisena. Joustaminen nousi aineiston analyysissä esiin työaikajärjestelyissä. Jousto tarkoitti esimerkiksi sitä, että poissaoloja kuntouttavasta työtoiminnasta on voinut korvata. Kolme haastateltavaa nosti jouston erityisen tärkeänä

esiin haastatteluissaan. He kokivat tarvinneensa joustoa kuntouttavan työtoiminnan alussa kuntoutumisprosessissaan.

Ne [poissaolopäivät] järjestyy aina puhumalla ja takasin tekemällä. (Haastateltava 6.)

Kyllähä ne aina katteli mun juttui aina välillä läpi sormien. En työmaalle välillä saapunukkaa, ett tota... On ne mun kohall joustaneet tosi paljo. (Haastateltava 4.)

Yksi haastateltava ilmaisi, että hän sai tukea vain kuntouttavan työtoiminnan alussa. Haastattelussa tuen puute ilmeni liian vähäisinä kahdenkeskinä tapaamisina ohjaajan tai työtoiminnanohjaajan kanssa. Haastateltava koki myös, että työtoimintapaikalla olleet nuoret asiakkaat saivat tukea ja heitä ohjattiin eteenpäin joko koulutukseen tai työharjoitteluun, mutta hän itse sai vain vähän henkilökohtaista tukea. Tuen puute näkyi myös siten, että haastateltavan kertoman mukaan hänen ei annettu edes kokeilla useampaa kuin yhtä työtehtävää, minkä hän sitten koki hyvin yksitoikkoiseksi.

7.2.7 Negatiiviset ja positiiviset arviot kuntouttavasta työtoiminnasta

Kahden vastaajan mielestä kuntouttavaan työtoimintaan ei liittynyt mitään negatiivista ja tämän lisäksi yhden vastaajan ainoa negatiivinen asia työtoiminnassa oli siitä maksettava liian pieni korvaus. Negatiivisia kokemuksia oli eniten henkilöllä, joka oli tuntenut kuntouttavan työtoiminnan aikana itsensä yksinäiseksi työtoimintapaikalla ja kokenut ohjauksen ja tuen puutetta. Samoin työkyvyn huononeminen kuntouttavan työtoiminnan aikana aiheutti negatiivisia tunteita.

Yksi vastaajista kaipasi lisää vaihtoehtoja työtoimintapaikkoihin. Kyseessä oli henkilö, joka olisi halunnut kuntouttavan työtoiminnan aikana saada työkokemusta useammalta alalta. Samoin hän nosti esiin kuntouttavan työtoiminnan nimen, jonka koki ongelmallisena työhaastattelutilanteessa. Hänen mielestään työnantajien ajattelussa kuntouttava työtoiminta käsitteenä liittyy työnhakijan mahdolliseen sairauteen.

Kaikki rupee ihmettelee. Tai se on yleinen, ett työnantajat ei tiedä, mitä se tarkoittaa se kuntouttava. Sielt tulee kyselyit, ett ootko sä olu jotenki sairas. (Haastateltava 5.)

Pisimpään kuntouttavassa työtoiminnassa ollut asiakas mainitsi negatiivisena sen, että työtoiminnassa voi olla vain kaksi vuotta kerrallaan. Hän koki elämäntilanteensa sellaiseksi, että hänellä ei ollut mahdollisuutta mennä töihin avoimille työmarkkinoille ja työtoimintaan osallistuminen oli hänen mielestään taloudellisesti kannattavampaa kuin työttömyys.

No, se ett se on vaa kaks vuotta kerrallaan se kuntouttava. Ni se on mun mielestä huono juttu. Jos ihminen tykkää siitä, ni sais tehdä sitä niin kauan kun halua tehdä. Mun mielest positiivinen juttu. Ihan hyvä homma. Paras tollanen työhommeli. (Haastateltava 4.)

Myönteiset arviot kuntouttavasta työtoiminnasta nousivat kielteisiä helpommin haastateltavien mieleen. Neljä heistä mainitsi kuntouttavan työtoiminnan auttaneen tai he uskoivat sen auttavan tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamisessa. Uuden suunnan löytyminen elämässä tai työharjoittelupaikka työtoiminnan loppuksi olivat antaneet tukea tavoitteiden saavuttamisessa. Mielenkiintoinen oli vastaus, jossa haastateltava mainitsi positiivisena sen, että hän sai sanoa suoraan mielipiteensä ja sai kapinoida. Työtoiminnanohjaaja jaksoi kuunnella ja otti huomioon vastaajan toivomukset. Häntä ei pakotettu mihinkään sellaiseen, mihin hän ei ollut halukas.

Osalle haastateltavista oli kuntouttavan työtoiminnan aikana aiheutunut ongelmia poissaoloista ja myöhästymisistä. Poissaolojen korvaamismahdollisuus kuntouttavan työtoiminnan aikana nousi heidän vastauksissaan useasti esiin myönteisenä esimerkkinä kuntouttavan työtoiminnan joustosta.

Kaksi vastaajista mainitsi ihmisten vaikuttaneen myönteisesti kuntouttavassa työtoiminnassa. Kiitosta saivat sekä työtoimintapaikat että muut kuntouttavan työtoiminnan verkostoon kuuluneet. Kolme mainitsi työtoiminnan kuntouttaneen henkisesti. Ongelmista puhuminen helpotti ja henkilökunnan antama tuki lisäsi

luottamusta ihmisiin ja uskoa omaan selviytymiseen. Kuntouttava työtoiminta auttoi näkemään vaihtoehtoja elämässä.

Se kuntouttava anto uuden elämän, uuden mahdollisuuden. (Haastateltava 1.)

Kuntouttava työtoiminta antoi merkitystä elämään. Työn tekeminen ja kotoa pois lähteminen koettiin paremmaksi vaihtoehdoksi kuin kotona olo. Yksi vastaaja uskoi kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen lisänneen hänen arvostustaan toisten silmissä.

Antaa arvostusta toisten silmissä, et niiku yrittää tehdä edes jotain. (Haastateltava 4.)

Et on saanu tehdä jotai, ettei oo tarvinnu maata himassa märehitimäs omia asioita. (Haastateltava 3.)

7.2.8 Arvosana kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuudesta

Kaksi vastaajaa antoi kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuudesta arvostuksen kymmenen ja yksi arvioi palvelukokonaisuuden yhdeksän arvoiseksi. Kuntouttava työtoiminta oli vastannut kiitettävästi heidän odotuksiinsa ja tarpeisiinsa ja ainoa parannusehdotus oli maksettavan korvauksen suuruus. Arvosanan kahdeksan antoi kaksi haastateltavaa, jotka molemmat toivoivat työtoimintaan monipuolisempia töitä. Tyydyttäväksi eli seitsemän arvoiseksi palvelukokonaisuuden arvioi yksi vastaaja. Hänen mielestään hänen vaikutusmahdollisuutensa olisivat voineet olla paremmat.

7.3 Työllä on merkitystä

Kaikki vastaajat mainitsivat palkan olevan merkityksellinen asia työn tekemisessä, mutta kaksi heistä kertoi sen olevan ainoa työn merkitys. Toistenkin vastauksissa palkasta puhuttiin toimeentulon ja turvallisuuden tuojana, mutta sille ei annettu niin suurta merkitystä kuin mitä annettiin työpaikan ihmissuhteille, jotka

lopun neljä mainitsivat merkityksellisinä. Kahdessa vastauksessa mainittiin hyvien ihmissuhteiden edesauttavan työssä viihtymistä. Lisäksi kolme vastaajaa kertoi työn aktivoivasta merkityksestä. Työ tarjoaa paikan, jonne on lähdettävä päivittäin. Se tuo säännöllisyyttä päivään. Työn koettiin myös antavan mahdollisuuden oppia uutta sekä tuovan elämään vaihtelua.

Mä aattelin niin, että se kuuluu ihmisen normaalielämään käydä töissä. Saada sosiaalisia suhteita. Se vaan kuuluu niin. Se on omaa mielekästä työtä. (Haastateltava 1.)

Se merkkää sitä, että on niinku syytä herätä ja tehdä jotain aamulla ja illalla, että on sitä sisältöä elämään. Se on sitä, et aina oppii uutta ja on aivan ihanii ihmisii siel töissä. (Haastateltava 3.)

On se, sill [ihmiset] on iso merkitys. Ett pystyy juttelee ihmisten kans. Olla sosiaalinen niitten kaa, ni se on tosi tärkeätä mun mielestä työpaikalla. (Haastateltava 4.)

Yksi haastateltavista kaipasi osallisuutta työyhteisöön sekä työn tuomaa vaihtelua elämään, mutta kysymys työn merkityksestä oli hänelle vaikea. Sopivan työn löytäminen tuntui hänestä niin kaukaiselta, että sana työ kuulosti pahalta. Hän koki voimansa niin vähäisiksi tällä hetkellä, että pelkästään työn merkityksen ajatteleva tuntui ahdistavalta.

En mä enää tiedä. Mä oon tällä hetkellä sellasessa vaiheessa, että mä en oikee tiedä. Työtä en oo ajatellutkaan, hyvä kun jaksan omat työt tehdä kotona. Aika synkkää. (Haastateltava 2.)

7.4 Elämänhallinta ja voimaantuminen

Olimme laatineet teemahaastatteluumme hyvinvointiosion, jossa pyysimme vastaajaa arvioimaan muutosta niillä elämänhallinnan osa-alueilla, jotka liittyvät mielestämme voimaantumiseen ja sitä kautta kuntoutumiseen työmarkkinoille. Haastateltavien kertomuksissa elämänhallinnan vaikeudet koskivat pääosin aikaa ennen kuntouttavaa työtoimintaa. Kaksi haastateltavaa kertoi rahan vähyyden aiheuttaneen ongelmia. Epäsäännöllinen päivärytmi oli kolmella haastateltavalla, mutta vain yksi heistä mainitsi sen aiheuttaneen hänelle ongelmia.

[Päivärytmi] oli ihan epäsäännöllinen. Välillä se kääntyi ihan nurin päin silleen, että päivällä nukku ja yöllä valvo. Se unirytmistä kääntyi ihan sekasin. (Haastateltava 1.)

Terveydellisistä ongelmista kertoi kolme haastateltavaa ja mainittuja sairauksia oli korkea kolesterolitason, ylipaino, selkäsairaudet, masennus sekä verenpaine.

Just kun mä puhuin, että verenpaine nousi ja kaikkee muuta. Koko ajan oli korkeet verenpaineet, niin turtu siihen oloon. Se rupes oleo niinku ihan normaali se olo. Tottakai ei niinku jaksanu lähteä mihkää eikä enää halunnukkaa lähteä mihkää, niinku ulos eikä mitää sellasii ihmeempii. (Haastateltava 3.)

Päihteiden käyttö oli puolella haastateltavista ajoittain runsasta työttömyyden aikana. Alkoholien käyttö liittyi sosiaalisiin tilanteisiin, kanssakäymiseen ystävien ja tuttavien kanssa, jotka olivat myös työttömiä.

Ei sitä sillo kato kun oli työttömänä, niin sitten noit kavereita, ketkä oli kans työttömänä, niin mitäs sitte tehdä. Ei muuta kun ruetaan ottaa. Se oli sitä ajan kuluttamista. (Haastateltava 3.)

Kai se on kun on työttömänä ollu, nii sit on tullu juotua enemmän. Kai se jotenki terveyteenki vaikuttaa. No, emmä tiedä, onko nää lisäkilot tullu siitä. Sillo ainakin joskus oli verenpaineet korkeella... ja kolesterolit. (Haastateltava 6.)

Työssäkävijöiden ystävien kanssa yhteydenpidon koki yksi haastateltava hankalaksi. Hän mainitsee myös eristäytymisen oman kodin sisälle työttömyyden aiheuttamaksi haitaksi.

Eihän sitä nää ihmisii, jos ei kotoa lähde. Eikä sit taas sellasii, ketkä käy töissä. Sillo se tuntu joo, että ei.... Niillä on iha eri elämää. Niin että ei osannu enää olla niitten kaa. (Haastateltava 3.)

Kaikkien haastateltavien elämässä tapahtui kuntouttavan työtoiminnan aikana useita myönteisiä muutoksia. Näistä muutoksista kertovia kommentteja kertyi koosteeseen eniten, kaikkiaan niitä löytyi lähes viiden A4-sivun verran. Myönteinen muutos näkyi kunkin haastateltavan kohdalla erilaisina asioina ja he kertoivat

siitä myös erilaisin sanoin. Myönteinen muutos näkyi motivaation kasvuna, rohkeuden ja itseluottamuksen kasvuna ja onnistumisen kokemuksina.

Ennen kuntouttavaa itseluottamusta ei oikeastaan ollut. Mä en oikee luottanut yhtää omiin kykyihin. Mä aina niiku väheksyin mieluumin. Mutt sitt kuntouttavan jälkee sekin on noussu ja on nyttekii. (Haastateltava 1.)

Nyt on sitä motivaatiota yrittää ja on voimia enemmän ja on itsekunnioitusta ja kaikkee tällast. (Haastateltava 3.)

Yksi haastateltavista kertoi aloittaneensa kuntouttavassa työtoiminnassa itsekasvatuksen, jota hän jatkaa edelleen. Hän pyrkii lähtemään kotoaan liikkeelle joka päivä ja menemään uusiin tilanteisiin rohkeasti. Hän pyrkii myös etsimään omaan elämäänsä uusia vaihtoehtoja aikaisempien toimintatapojensa sijaan.

Itseluottamus. Kuntouttavaa ennen sitä ei ollu paljo ollenkaan. Nyt on. Taas mä oon kasvattanu itteäni koko ajan. Siitä se on alkanu, ku mä lähin tai pääsin sinne [kuntouttavaan]. (Haastateltava 2.)

Haastateltavat kertoivat, että usko omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin kasvoi. Tunne siitä, että kykenee suoriutumaan samoista asioista kuin muutkin ihmiset, sai aikaan sisäistä voiman tunnetta. Myös henkilökohtainen aktiivisuus yhteiskunnallisten asioiden seuraamisessa kasvoi.

Tietenkin tulee seurattua asioita enemmän kuin ennen. Ennen en välittäny paskaakaan. Nyt tulee seurattua. Ett on niinku enemmän vastaanottavaisempi. (Haastateltava 3.)

Miks en mä onnistu, ku muutki onnistuu. En mä oo sen kummempi ku muutkaa. Miksen mä vois onnistua näissä. (Haastateltava 1.)

Luottamus toisiin ihmisiin lisääntyi, kun ongelmistaan saattoi puhua ohjaajalle, jolta sai apua ongelman pohtimiseen ja ratkaisuun. Tuki koettiin tunnekuormitusta helpottavana asiana. Luottamuksen kasvu lisäsi rohkeutta pyytää apua tarvittaessa. Näin haastateltava sai mallia ongelmanratkaisuun. Haastateltavat kertoivat joustavuuden ja kärsivällisyyden kasvaneen kuntouttavan työtoiminnan aikana.

Mä en enää välttämättä heti ota pultteja. Mä oon opetellu sen, mä rupeen aattelee, ett ei tää maailma tähän kaadu. (Haastateltava 3.)

Päihteiden käyttö kuntouttavan työtoiminnan aikana väheni niillä haastateltavilla selvästi, jotka käyttivät alkoholia runsaasti ennen kuntouttaa työtoimintaa. Kysyessämme, miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut päihteiden käyttöön, haastateltavat kertoivat näin:

Koska pitihän sinne töihin päästä ja olla selvin päin. Ei sitt voi ottaa viinaa viikolla. Ett on ne elämäntavat sillee muuttunu. (Haastateltava 4.)

No alkoholin käyttö on nyt ihan erilaista. Nyt on taas nii kiire, eihän täss kerkii ottaa. (Haastateltava 3.)

Elämän ottaminen omiin käsiin, omaan hallintaan, on selkeä elämönhallinnan muutos. Esimerkiksi yksi haastateltavista hankki itselleen työpaikan avoimilta työmarkkinoilta kuntouttavan työtoiminnan jatkoksi.

No mä aattelin, ett jos mä kuuntelen, ett mitä paikkoi ne ehdottelee, ni siell ei oo yhtää sellast, mihi mä haluun mennä. Mä aattelin, ett jos sais mielekkäämpää, iha sitte ku itte kysyy. (Haastateltava 6.)

Mä oon välill laittanu sukset nii ristii oikeesti, et mä en oo sit välittäny, mä oon vaa antanu sen mennä. Sitt mä oon taas ottanu itteeni niskast kiinni ja lähteny taas työmaalle. (Haastateltava 4.)

Yksi haastateltava löysi kuntouttavan työtoiminnan aikana sen alan, jolle hän haluaa kouluttautua. Hänen työtehtävänsä kuntouttavan työtoiminnan aikana auttoivat häntä hahmottamaan omia kykyjään ja kiinnostuksen kohteitaan. Laajan moniammatillisen verkoston tuki ja kannustus sekä haastateltavan onnistuminen työtehtävissä loivat motivaatiota hakeutua alan koulutukseen. Haastateltavalle koulutukseen pääsy merkitsi kokonaan uudenlaisten tulevaisuudennäkymien avautumista hänen elämäänsä.

Mulla natsas. Voi sanoa, et mä sain uuden elämän, niin sanotun lottovoiton, jos ajattelee niiku näin. Ja sit sekin, et [kouluun] on tosi vaikee niinku päästä. Jos mä olisin vaikka ite hokannut tään ja ite hakenut, niin mä en olis välttämättä päässy. Ilman noit kuntouttavan

tukiverkoston, lausuntoja ja noit tällasia, mitkä vahvistaa, et mä tartten erikoisammattikoulun. (Haastateltava 1.)

Toinen haastateltava koki, että häneen luotettiin kuntouttavassa työtoiminnassa ja se kohotti hänen itsetuntoaan. Elämän säännöllinen rytmi kuntouttavan työtoiminnan aikana nousi myös esille myönteisenä muutoksena. Useat haastateltavat kertoivat jaksamisen kasvaneen selvästi kuntouttavan työtoiminnan aikana.

Jaksan taas nykyään enemmän liikkua ja olla kavereitten kanssa. Silloin ku oli sillee, ett ei jaksanut, se johtu siitä, ku ei huvittanu. Jäi niinku paikalleen. (Haastateltava 1.)

Mä oon jaksanu lähtee töihi sitte. Se kai siinä tärkein on ollu sitte. (Haastateltava 6.)

7.5 Oma arvio työkyvystä

Haastattelussa myönteiset muutokset elämäntilanteessa näkyivät kolmen haastateltavan mielestä oman työkyvyn paranemisena. Työkyvyn paranemiseen vaikutti myös haastateltavien saama apu terveydellisiin ongelmiin.

Työkyky ois kyllä paljo parempi ja valmiudet ois paremmat lähtee hakee töitä nytte. Rohkeus, itseluottamus työtehtäviin. Motivaatio. (Haastateltava 1.)

Mä veikkaan, ett mä oon kovempi tekee töitä tänä päivänä ku joskus. Mä oon henkisesti ja fyysisesti paljo vahvempi ku ennen. (Haastateltava 4.)

Kaksi vastaajaa koki kuitenkin, että työkyky oli sama tai lähes sama kuin aikaisemmin. Yhden haastateltavan mielestä hänen työkykynsä oli heikentynyt fyysisen sairauden vuoksi kuntouttavan työtoiminnan aikana.

7.6 Suhtautuminen koulutukseen

Kaikista haastateltavista kolme suhtautui kielteisesti opiskelun aloittamiseen.

Kielteisyyden syynä oli useimmiten motivaation puute, epäselvyys omista kyvyistä sekä terveydelliset ja taloudelliset syyt.

En tie, riittäiskö motivaatio. Aika paljo pitäis muuttuakii vielä...opintotuki. Se on suurin este. (Haastateltava 5.)

Mull ei ainakaa oo päätä tällä hetkellä lukee yhtää mitää. Ei jaksa istuu koulun penkillä. Ei oo motivaatiota. (Haastateltava 4.)

Mun paniikkihäiriö pistäs vähä vastaa siin kuitenkin viel. (Haastateltava 4.)

Koulutus ei oo oikein mun hommaa. Mä kyll tein heti selväks, ett mä en koulunpenkille lähe enää. Ei se vaa kiinnostasta istuu...istuu siel tunnilla ja kuunnella ku opettaja palattaa. (Haastateltava 6.)

Myönteisimmin koulutukseen suhtautuivat ne kaksi henkilöä, jotka olivat aloittaneet opinnot kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Toinen heistä löysi verkostonsa tuen avulla työtoiminnan aikana sen alan, jolle halusi kouluttautua. Tämä haastateltava kertoi olleensa epä tietoinen omista mahdollisuuksistaan ja koki, että ilman verkoston apua ei olisi saanut opiskelupaikkaa ja päässyt opiskelemaan.

No sielt sai niinku hirveesti apua eri tahoilta, että ku ei viel ite sillee tiennyt, ett mihin niinku lähtis. Mikä olis mahdollista mulle, mihin lähtee? Sielt sai tosi hyvän tuen siihe. (Haastateltava 1.)

...Ku ei ollu minkäänlaist koulutusta ja sitte oli justii ett mihin tahansa ei olis voinu mennä. Omat kyvyt ei ois riittäny ja just se ett ei niiku tienny, mihin omat kyvyt riittäis. (Haastateltava 1.)

Toinen tutkimushetkellä opiskeleva haastateltava kuvaili, että hänen suhtautumisessaan koulutukseen oli tapahtunut suuri muutos. Mennessään kuntouttavaan hän ei olisi voinut kuvitella aloittavansa opintoja, mutta päästyään kuntouttavan

työtoiminnan jälkeen työhön, jossa viihtyi, hän huomasi motivoituneensa kyseessä olevan alan opintojen aloittamiseen, kun siihen tuli mahdollisuus.

Mä oon ollu ihan niinku ett mä en mihinkään kouluun lähe. [...] Sitte se tapahtu hirveen nopeesti sitte siihen kouluun meno. Mä sillee nopeasti vaan lensin sinne kouluun. (Haastateltava 3.)

Yksi haastateltavista kertoi harkinneensa kouluttautumista uuteen ammattiin kuntouttavan työtoiminnan aikana, mutta asiaa ei työstetty eteenpäin ohjaajien kanssa ja ajatus ei edennyt toteutusvaiheeseen.

Kyll mie ajattelin silloin, ku ne muutkin lähti sieltä kursseille ja tälle. Se jäi sitte ajatuksiks. (Haastateltava 2.)

7.7 Kokemuksia osallistumisesta työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin

Haastattelussa kysyimme, oliko vastaaja osallistunut mihinkään työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen ennen kuntouttavaa työtoimintaa. Vastaukset olivat hyvin epätarkkoja, ja joidenkin vastaajien oli selvästi vaikea muistaa, mihin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin he olivat osallistuneet. Vastauksena saattoi olla vain, että hän oli käynyt paljon erilaisia kursseja. Osalla haastateltavista työvoimatoimiston viikon kestävä työhönhakukoulutus oli ainoa toimenpide, johon he olivat osallistuneet ja se saattoi olla käytynä kahteen kertaan.

Haastattelussa vastaajat kritisoivat erilaisia lyhyitä työvoimatoimiston tarjoamia koulutuksia. Kuudesta vastaajasta neljä katsoi niiden olevan hyödyttömiä. Koulutukset koettiin kielteisesti lähinnä niihin liittyvän pakottamisen kokemuksen vuoksi. Vastaajia ärsytti oman toimeentulon ehdollistaminen aktivoitumiseen. Haastateltavat kertoivat pakottamisen aiheuttavan vastarintaa ja laskevan motivoitumista opiskelua kohtaan. Koulutuksien ei koettu konkreettisesti auttavan työllistymistä. Yksi vastaaja kuvasi kurssiensa valitsemista hakuammunnaksi. Kaksi vastaajaa piti kursseja työvoimaviranomaisten keinona alentaa työttömyyslukuja. Heidän mielikuvansa oli, että kun työvoimatoimiston asiakas osallistuu kurssille, hän on aktivoitunut ja poissa työttömyysluvuista.

Tollasist kursseist mä en just tykkää. Ku niist ei oo mitään hyötyy, jauhetaan pelkkää paskaa, istutaan, ja sitt kuunnellaan. Ketää ei kiinnosta, kukaa ei ymmärrä. Ei noist kursseist oo mitään hyötyy. Ne vanhenee vuodessa iha saman tien. (Haastateltava 4.)

Mä oon käyny tosi paljon kursseja. Mä en koskaan ollu motivoitunu, koska ne on ollu pakollisia. Kun on ollut tietyn ajan työttömänä, niin sit täytyy mennä, jos ei pääse töihin, nii täytyy mennä jonneki kurssille tai katkee korvaukset. (Haastateltava 1.)

Siit [työnhakukurssist] mä oon sitä mieltä, ett se on niin turha kurssi. No kai sitä ajattelee, ett kyllä nyt osaa sitä työtä hakee, ei siin mikää kurssi auta. Siel puhutaan jotain, ett hakekaa töitä. Voihan niitä töitä hakee, mut ei se tarkota ett sä saat töitä. (Haastateltava 6.)

7.8 Kuntouttavan työtoiminnan merkitys työllistymisessä

Haastateltavat kertoivat kuntouttavan työtoiminnan olevan mahdollisuus, mutta edistyminen avoimien työmarkkinoiden suuntaan oli haastateltavien mielestä yksilökohtaista eli kaikille kuntouttavan työtoiminnan antama tuki ei riitä. Eräs haastateltavista koki, että työllistymiseen tarvitaan kuntoutumisen lisäksi myös onnea. Toinen vastaajista uskoi saaneensa kuntouttavan työtoiminnan aikana sellaisia ammatillisia taitoja, että hän voisi sillä kokemuksella hakea kyseisen alan töitä. Yhden haastateltavan mielestä kuntouttavan työtoiminnan prosessin tehtävänä on selvittää asiakkaan työkyky ja jos asiakas on työkykyinen, hänelle olisi luotava työllistymiseen johtava jatkopolku.

Mä aattelen sillee, ett siell ku sä meet kuntouttavaa työtoimintaan, ni siell katotaa, ett oot sä kykenevä töihin. Jos sä hallitset homman hyvin, ni sitt pitäis löytyy töitäki. Ainaki pyrkii siihe, ett lähetää ekaan harjotteluu sellasee paikkaa, miss on sitt mahdollisuus saaha myös työsopimus ja tolee noi. (Haastateltava 4.)

7.9 Jatkokolku ei onnistu kaikkien kanssa

Yksi haastatelluista oli saanut kuntouttavan työtoiminnan loppuvaiheessa opiskelupaikan ja oli aloittanut opinnot, jotka jatkuivat edelleen. Toinen vastaaja oli saanut työharjoittelupaikan kuntouttavan työtoiminnan jatkoksi. Harjoittelupaikasta hän oli edennyt sijaisuuksien kautta oppisopimuskoulutukseen. Suoraan työharjoitteluun oli lähtenyt lisäksi vielä yksi vastaaja ja sen jälkeen hän oli työllistynyt palkkatukitoihin, mutta oli tutkimuksen tekohetkellä uudelleen työttömänä. Suoraan avoimille työmarkkinoille kuntouttavan työtoiminnan jälkeen oli työllistynyt yksi haastatelluista.

Kahdella haastatelluista ei ollut valmista jatkokolkoa kuntouttavan työtoiminnan loppuessa. Heistä toisen kuntouttava työtoiminta päättyi fyysiseen sairastumiseen ja pitkään sairauslomaa. Tämän asiakkaan kertomuksessa kuului myös pettymys siitä, että jatkokolkoa ei ollut olemassa.

Kyllähän se vähän tuntu ja masensi, että musta ei oo mihinkään. Kyllähän ne vissiin yritti saada minut johonkin toimistoon. Ei ne vissii saanu mulle mitään. Minä niinku jämähin siihe. (Haastateltava 2.)

Toisen haastateltavan jatkokolku ei ollut onnistunut, koska hän ei omien sanojensa mukaan ollut valmis lähtemään eteenpäin ja osallistumaan mihinkään toimenpiteeseen. Hän oli kokenut oman tilanteensa sellaiseksi, ettei ollut voinut eikä halunnut edetä avoimien työmarkkinoiden suuntaan, joten hän oli kieltäytynyt jatkosuunnitelmista. Tämä asiakas olisi kyllä erittäin mielellään jatkanut kuntouttavaa työtoimintaa, mikäli se olisi ollut mahdollista.

7.10 Tulevaisuus – mahdollisuus vai uhka

Haastateltavien miettiessä tulevaisuuttaan erittäin tärkeänä tavoitteena nousi haastatteluissa esiin työ. Kuudesta vastaajasta viiden tulevaisuuden suunnitelmiin liittyi työn saanti.

Siihe [tasapainoiseen elämään] kuuluu ehdottomasti se työpaikka. Silloin pysyy talous kunnossa. Se on se leipä. (Haastateltava 1.)

Kuudennen haastateltavan, joka oli vastaajista ainoa avoimilla työmarkkinoilla töissä oleva, tavoitteet olivat jo muualla, esimerkiksi omassa asunnossa ja perheessä. Kaksi haastateltavaa koki, että työn saanti edellytti ensin jo aloitetun koulutuksen käymistä loppuun. Toinen heistä koki tavoitteen saavuttamisen olevan jo lähellä. Toinen opiskelevista vastaajista piti mahdollisena oppisopimuksen keskeytymistä rahoituksen puutteeseen, mutta hän oli siitä huolimatta motivoitunut opiskelemaan tutkinnon loppuun tavalla tai toisella, keinot siihen olivat vain vielä epäselviä ja tavoite kaukana. Kysymykseen, voisiko hän jättää opinnot kesken hän vastasi:

En mä usko. Enköhän mä jatka, pitää vaan löytää ne oikeet reitit. Mä oon kuitenkin niin paljon jo antanut itestäni ja yrittäny ja kaikkea ja tykkään. (Haastateltava 3.)

Yhden haastateltavan tavoite oli mennä työhön vasta muutaman vuoden kuluttua ja hän oli optimistinen, että työpaikka löytyy silloin. Hänen lähiajan tavoitteensa liittyivät hänen harrastuksiinsa. Toisella vastaajalla lähiajan tavoitteet liittyivät omaan kasvuun ihmisenä sekä perheen tukemiseen. Työllistymistavoitteen hän mainitsi, mutta se oli jossain hyvin kaukana.

Tuo on aika paha. Tällä hetkellä ku ei oo oikein, ne [työt] on vähissä. En mä jaksa ajatella niin pitkälle. Ei oikein riitä voimavaroja sitte miettiä omaa tulevaisuutta sen enempää työstä puhumattakaan. (Haastateltava 2.)

8 YHTEENVETO

Peilaamme tässä osiossa tutkimusaineistoa tutkimustehtäviin sekä nostamme esiin muita aineistosta nousseita teemoja. Haastatteluaineistomme oli runsas ja saimme siitä vastaukset tutkimustehtäviin. Ensimmäinen tutkimustehtävämme oli selvittää, miten asiakas on kokenut kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuuden. Kootun aineiston perusteella haastateltavien kokemukset kuntouttavan työtoiminnan palvelukokonaisuudesta olivat pääosin myönteisiä ja kahdella haastateltavalla erittäin myönteisiä. Kuntouttavan työtoiminnan kesto oli vastaajien mielestä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta riittävä. Toimintapaikkoihin haastateltavat olivat tyytyväisiä ja niissä saatava ohjaus koettiin pääasiassa hyväksi. Hyvän ohjauksen työtoimintapaikoilla haastateltavat määrittivät niin, että ohjaajista huokui auttamisen halu, ohjaus oli rentoa, kannustavaa ja asiakaslähtöistä. Tapanisen (2000, 31) mukaan hyvä ohjaaja kykenee arvioimaan asiakkaan tarpeet, minkälaista ohjausta kukin tarvitsee, jotta asiakas voi päästä omaan tavoitteeseensa.

Rissanen ja Aalto korostavat kuntoutuksessa moniammatillisuutta. Kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnissa moniammatillinen työskentely havaittiin vaikuttavaksi tavaksi, kun työskenneltiin ongelmallisten ryhmien kanssa. (Rissanen & Aalto 2002, 21.) Ne haastateltavat, jotka olivat kokeneet kuntouttavan työtoiminnan hyödyttävän itseään eniten, ilmaisivat myös selkeästi, että moniammatillisesta verkostotyöstä oli ollut heille hyötyä. He hahmottivat parhaiten, keitä verkostoon oli kuulunut ja sen, mitä tukea he olivat verkostolta saaneet. Verkoston antaman konkreettisen tuen esimerkiksi terveydellisissä ongelmissa vastaajat kokivat merkityksellisenä ja tärkeänä työkyvyn parantamisessa. Työttömänä ollessaan haastateltavat eivät olleet hakeneet apua terveydellisiin ongelmiinsa ja apu niihin saatiin vasta kuntouttavan työtoiminnan aikana. Verkoston tuki näkyi asiakkaaseen panostamisena eli työntekijät antoivat asiakkaalle aikaa ohjaten häntä, hoitaen hänen asioitaan ja suunnitellen tulevaisuutta yhdessä hänen kanssaan.

Yksi vastaaja kertoi jääneensä epätietoisuuteen siitä, mitä verkostoon kuuluvat viranomaiset olivat hänen asioistaan keskustelleet ja päättäneet. Hän ei itse ollut kokenut olleensa osallisena päätöksenteossa eli hänen kohdallaan Mönkkösen (2007, 142 – 144) määritelmä asiakkaan subjektiivuudesta, jossa subjektiivus on

ihmisen käsitys itsestään valintoja ja oman elämänsä päätöksiä tekevänä toimivana ihmisenä, ei toteutunut.

Toinen tutkimustehtävämme oli selvittää, millä tavoin kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet olivat toteutuneet asiakkaan kokemana. Tavoitteiden toteutumista tarkasteltiin kolmesta eri näkökulmasta: avoimille työmarkkinoille työllistymisen, koulutukseen osallistumisen ja osaamisen kehittymisen sekä elämänhallinnan ja voimaantumisen näkökulmista. Haastateltavat kokivat kuntouttavan työtoiminnan edistävän mahdollisuuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille. Työtoiminta tukee kuntoutumista ja lisää mahdollisuuksia, mutta kaikille kuntouttavan työtoiminnan antama tuki ei haastateltavien mielestä kuitenkaan riitä työllistymiseen. Yksi haastateltava edellytti, että kuntouttavassa työtoiminnassa selvitetään asiakkaan työkyky ja luodaan työllistymiseen johtava jatkopolku, mikäli henkilö koetaan työkykyiseksi. Tämä vastaaja siirsi kuntouttavalle työtoiminnalle vastuun työllistymisestä.

Ne haastateltavat, jotka olivat edenneet lähemmäksi avoimia työmarkkinoita, kertoivat olleensa kyllästyneitä työttömyyteen. Kuntouttavan työtoiminnan aikana he kokivat saaneensa vaikuttaa omiin asioihinsa ja saaneensa tukea niin kannustuksen, panostuksen kuin joustonkin muodossa. Heille syntyi myös vahva motivaatio muutokseen kuntouttavan työtoiminnan aikana. Veli-Matti Toivonen ja Riitta Asikainen (2000, 107) kirjoittavat, että onnistuneeseen muutosprosessiin tarvitaan vahva motivaatio. Menestyjillä on vahva kohti-motivaatio eli heillä on selkeä tavoite, mihin he pyrkivät. Tämän lisäksi heillä on voimakas pois-motivaatio vallitsevasta ei-tydyttävästä tilanteesta.

Kuntouttavan työtoiminnan aikana koulutukseen osallistumisen näkökulmasta muutosta tapahtui vain osalla vastaajista ja tutkimusaineistoa kertyi aiheesta niukasti. Haastateltavien koulutustarpeet olivat erilaisia. Monella vastaajalla kuitenkin asenne koulutusta kohtaan oli negatiivinen. Kielteiseen asenteeseen vaikutti muun muassa epävarmuus omista mahdollisuuksista ja kyvyistä. Näistä negatiivisista alkuasenteista huolimatta kaksi haastateltavaa oli edennyt ammatilliseen koulutukseen.

Haastateltavat kertoivat kielteisten asenteiden koulutusta kohtaan johtuvan osaltaan heidän kokemuksistaan työvoimakoulutuksista. Kauppi (2006, 93) nostaa tutkimuksessaan esiin työllisyyskoulutuksen uudistamistarpeen. Työvoimakoulutuksen tuloksellisuutta on epäilty laajasti maakohtaisissa raporteissa. Meidänkin aineistossamme vastaajat suhtautuivat poikkeuksetta työvoimatoimiston lyhytkursseihin kielteisesti ja pitivät niitä turhina. Kielteisyyden aiheutti kursseille osallistumisen pakko, jonka vastaajat kokivat aiheuttavan vastentahtoisuutta ja motivoitumattomuutta. Kurssien käymisestä oli kullakin vastaajalla jo aikaa, mutta kielteinen mielikuva kurssista ja sen hyödyttömyydestä oli kaikilla vastaajilla edelleen hyvin vahva. Tämä tulos vahvistaa Mönkkösen käsitystä siitä, että monet työttömät kokevat tämäntyyppiset aktivoimistoimenpiteet ulkoa päin ohjatuiksi. Asiakkaan tulee suostua aktivoitumistoimenpiteisiin, mutta hän ei myöntyessään kykene synnyttämään sisältäpäin tahtoa ja motivaatiota. Asiakas ei toimi tilanteessa subjektina. (Mönkkönen 2007, 142, 153, 159.) Myös Siitonen (1999, 63) korostaa tutkimuksessaan valinnanvapautta ja vapaaehtoisuutta voimaantumisen alkuvaiheessa ja koko voimaantumisprosessin kehittymisessä ja vahvistumisessa.

Analysoidessamme haastateltavien vastauksia osaamisen kehittymisen näkökulmasta havaitsimme, että elämänhallinnallisten taitojen sekä psyykkisten resurssien kasvu korostuivat enemmän kuin konkreettisten ammatillisten työtaitojen kasvu. Puolet vastaajista piti työtehtäviä mielekkäinä ja itselleen riittävän haastavina. Osan mielestä työtehtävät olivat liian helppoja eivätkä auttaneet taitojen kehittämisessä työelämää ajatellen. Vastaajat kaipasivat lisää vaihtoehtoja työtehtäviin saadakseen monipuolista työkokemusta. Kuntouttavan työtoiminnan alkutaipaleella useilla haastateltavilla oli puutteita elämänhallinnallisissa taidoissa, mutta he kuntoutuivat niissä vähitellen kuntouttavan työtoiminnan aikana. Myös Ala-Kauhaluoma ym. (2004, 210) saivat laajassa Kuntouttavan työtoiminnan lain sisältö ja vaikuttavuus -tutkimuksessaan samansuuntaisen tuloksen. Kuntouttava työtoiminta toimi heidän mukaansa ”arkikuntoutumisen” välineenä eli se lisäsi kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien elämänhallintaa. Ala-Kauhaluoma ym. (2004, 31) pitävätkin kuntouttavan työtoiminnan keskeisenä tavoitteena elämänhallinnan lisäämistä.

Elämänhallinnan ja voimaantumisen teemat nousivat tutkimusaineistosta esiin erittäin merkityksellisinä asioina haastateltaville ja haluamme tuoda asiat samassa mittasuhteessa esiin myös tutkimusraportissamme. Mönkkösen mukaan subjektiivinen tuleminen on voimaantumista. Subjektius ei ole synnynnäistä, vaan ihminen kasvaa siihen vähitellen vuorovaikutuksessa toisten kanssa (Mönkkönen 2007, 142 – 144). Usean haastateltavan kohdalla nousi esiin prosessi, jossa haastateltava oli kuntouttavassa työtoiminnassa kuntoutunut, saavuttanut elämänhallinnallisia taitoja ja kasvanut oman elämänsä subjektiksi ja näin ollen siis voimaantunut.

Suomessa tarjotaan vaikeasti työllistyville henkilöille yksilöllisiä, räätälöityjä palveluita. Niihin kuuluvat myös henkilökohtainen tuki ja ohjaus. Silloin, kun tämän tyyppisen henkilökohtaisen tuen tarkoituksena on lisätä asiakkaan omia voimavaroja, sitä kutsutaan voimaannuttamiseksi. Voimaannuttaminen nähdään hyödyllisenä ja jopa välttämättömänä asiana alkuvaiheen työskentelyssä, johon kuuluvat pitkäaikainen ja aktiivinen tuki ja räätälöidyt palvelut. (Kauppi 2006, 101.) Lahdessa kuntouttavan työtoiminnan toiminta-ajatuksena on tehdä yksilöllistä asiakastyötä, jossa huomioidaan kunkin asiakkaan tarpeet. Kuntoutuksessa pyritään etsimään asiakkaalle se työtoimintapaikka, jossa hän voi vahvistua, kehittyä osaamisessaan, saada tuntumaa työnoimaiseen toimintaan ja tutustua työelämän sääntöihin (Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan laatukäsikirja 2007, 3). Haastateltavat korostivat kuntoutumisprosessissa yksilöllisen tuen ja jouston tärkeyttä. Jos joustoa ei olisi ollut, ja kuntouttava työtoiminta olisi keskeytynyt esimerkiksi poissaolojen vuoksi, niin kehitystä ei heidän mukaansa elämänhallinnallisissa taidoissa olisi tapahtunut.

Voimaantuneisuus ei ole pysyvä tila ja voimaantuminen voi olla jossain tietyssä ympäristössä todennäköisempää kuin jossain toisessa. Ihmisen elämäntilanteet muuttuvat ja ihminen itsekkin muuttuu niin fyysisesti kuin psyykkisesti. Myös ympäristön suhtautumistapa voi ajan myötä muuttua. Jo saavutettu voimaantuminen voi heikentyä ja muuttua voimattomuudeksi ja uupumukseksi. (Siitonen 1999, 164 – 165.) Tutkimusaineistomme todentaa Siitosen ajatusta. Aineistostamme käy ilmi, että kuntouttavan työtoiminnan aikana haastateltavien itsetunto, rohkeus,

jaksaminen ja motivaatio lähes poikkeuksetta kasvoivat. Tämä myönteinen kehitys on jatkunut niillä, jotka ovat edenneet kuntouttavan työtoiminnan jälkeen lähemmäs avoimia työmarkkinoita. Muidenkin kohdalla myönteinen kehitys jatkui hyvinvoinnin jollakin osa-alueella, mutta esimerkiksi kahden vastaajan kohdalla jaksamisen ja yhden vastaajan kohdalla rohkeuden osa-alueella myönteinen kehitys pysähtyi. Ne haastateltavat, jotka olivat tutkimushetkellä työttömiä, kertoivat motivaation, jaksamisen ja mielialan heikentymisestä kuntouttavan työtoiminnan jälkeen.

Kuntouttavan työtoiminnan työmenetelmiin kuuluu tulevaisuuden suunnittelu yhdessä asiakkaan kanssa ja siihen liittyy kiinteästi jatkopolun suunnittelu. Siitosen mukaan ihmisen voimaantumisen kannalta on tärkeää, että hänellä on tulevaisuuden unelmia. Toiveikkuus unelmien saavuttamisessa on merkityksellistä voimaantumisen. Päämääriin pääseminen vaatii usein välitavoitteita, joiden saavuttaminen lisää voimaantumisen tunnetta ja antaa energiaa pyrkiä eteenpäin. Voimaantumisen tunne on kuitenkin myös yhteydessä henkilön subjektiivisiin kokemuksiin, tuntemuksiin sekä uskomuksiin itsestään ja toimintaympäristön mahdollisuuksista. (Siitonen 1999, 119 - 120, 153) Viidelle haastateltavalle oli suunniteltu jatkopolku kuntouttavan työtoiminnan jatkoksi. Vain yksi haastateltava siirtyi työtoiminnasta sairauslomalle eikä palannut takaisin, joten hänen jatkopolkunsa jäi suunnittelematta. Lähes kaikkien haastateltavien tulevaisuuden suunnitelmiin liittyi työ, vaikka he olivatkin suunnitelman toteutumisen suhteen eri vaiheissa.

Kaikkien haastateltavien elämään liittyi ennen kuntouttavaan työtoimintaan tuloa työttömyyden lisäksi myös fyysisiä, psyykkisiä tai elämännhallinnallisia ongelmia. Hietalakin toteaa, että ihminen on kokonaisuus. Työkyvyn ongelmat ovat usein kytköksissä sosiaalisiin ongelmiin, mahdollisesti myös mielenterveys- ja motivaatio-ongelmiin sekä taloudellisiin ja terveydellisiin ongelmiin. (Hietala 2006, 19.) Haastateltavat eivät kuitenkaan omien sanojensa mukaan olleet osanneet hahmottaa työttömyysaikaista tilannettaan niin ongelmalliseksi kuin miten he sen jälkikäteen tutkimushetkellä mielsivät. Se, että he eivät kokeneet työttömyysaikaansa niin ongelmallisena, saattoi olla meidän tutkijoiden mielestä vaikuttamassa

siihen, että he eivät olleet motivoituneita työnhakuun tai yleensä etsimään elämänsä muutosta ennen kuntouttavaa työtoimintaa.

Kuntouttavaan työtoimintaan tulevat henkilöt saattavat olla moniongelmaisia ja siten usein työvoimaviranomaisten luokituksen mukaan vaikeasti työllistyviä. Mönkkösen (2007, 156) mukaan työvoimatoimistoissa asiakkuuteen liittyy sellaisia luokituksia, jotka voivat olla vahingollisia ihmisen toimijuudelle. Kun asiakas määrittellään vaikeasti työllistyyväksi, saattaa hän omaksua tuon identiteetin ja alkaa toimia sen mukaisesti. Kyseessä on itseään toteuttava ennuste, jossa ihminen alkaa toimia muiden hänelle asettamien odotusten ja määritelmien mukaisesti. Tutkimuksessamme yhden haastateltavan kohdalla työllistyminen oli kaukainen haave. Haastateltava kertoi, että vastuu päätöksenteosta hänen omassa elämässään oli muilla kuin hänellä itsellään. Hän oli käynyt työkykyä mittaavissa tutkimuksissa ja niiden tuloksista hän oli saanut käsityksen olevansa vaikeasti työllistyyvä fyysisten rajoitteidensa vuoksi ja oli alistunut työttömyyteensä. Hän koki oman tulevaisuutensa olevan muiden päätettävissä.

Kuulluksi tuleminen nousi tutkimusaineistosta esiin tärkeänä teemana. Kuulluksi tuleminen merkitsi haastateltaville sitä, että heidän mielipiteitään kuunneltiin, mutta myös sitä, että heitä arvostettiin ihmisinä ja työntekijöinä. Siitosen mukaan on tärkeää, että ihminen kokee tulevansa arvostetuksi ja että hän kokee luottamusta ja tuntee ilmapiirin turvalliseksi. Näistä aineksista kasvaa positiivinen lataus, joka luo voimavaroja. (Siitonen 1999, 76.) Kaksi haastateltavaa ilmaisi selvästi tullessaan kuulluksi ja kahden vastauksesta on tulkittavissa, että he tulivat kuululuiksi. Ne kaksi vastaajaa, joilla oli kielteinen kokemus kuulluksi tulemisesta ja jotka ilmaisivat omat vaikutusmahdollisuutensa kuntouttavan työtoiminnan aikana heikoiksi, eivät olleet edenneet kuntouttavan työtoiminnan jälkeen lähemmäksi avoimia työmarkkinoita. Emme voi kuitenkaan aineiston perusteella väittää, että nämä olisivat olleet ainoastaan vaikuttamassa siihen, että asiakas ei edennyt kohti työelämää.

Haastateltavien kommentoissa kuulluksi tuleminen ja omat vaikutusmahdollisuudet muodostivat kokonaisuuden. Se, joka koki tullessaan kuulluksi, koki myös

omat vaikutusmahdollisuutensa vahvoiksi ja päinvastoin. Lahikaisen mukaan asiakkaan aktiivinen kuunteleminen onkin aivan muuta kuin arkisissa keskusteluissa kuunteleminen. Asiakkaan aktiivinen kuunteleminen merkitsee niiden käsitysten kuulemista, joita asiakkaalla omasta tilanteestaan on. Asiakkaan omasta tilanteestaan tekemät kielteisesti tai myönteisesti värityneet arvioinnit sekä omien mahdollisuuksien vähätteleminen ovat niitä elementtejä, joiden kuuleminen antaa suoraan vihjeitä siitä, minkälaista tukea asiakas tarvitsee. (Lahikainen 2000, 271 – 272.)

Tutkimuksessa haastateltavat kertoivat työn olevan merkityksellistä. Kaikki puhuivat työn taloudellisesta merkityksestä, mutta suurimmalle osalle kuitenkin tärkeintä työssä oli sen sosiaalinen puoli eli työyhteisön ihmissuhteet sekä arvostus muiden silmissä. Työlle annettiin merkitystä myös aktivoijana, mahdollisuutena oppia uutta ja saada vaihtelua elämään. Seppänenkin (2004, 31) korostaa kirjassaan työntekoa enemmän sosiaalisen arvostuksen määrittäjänä kuin rahan tuojana. Kettusen ym. (2002, 70) mukaan työssä voi kokea yhteenkuuluvuutta oman työyhteisön kanssa ja työ sitoo ihmisen yhteiskunnassa normaalina pidettyyn elämäntapaan, jossa arki on säännöllistä ja taloudellisesti turvattua. Yksi haastateltava koki työn merkityksen pohtimisen ahdistavana, mutta kertoi työn olevan merkityksellistä itselleen. Hänen kohdallaan työttömyys aiheutti ahdistusta ja tunnetta siitä, että hän on erilainen kuin muut. Kettunen ym. (2002, 70 - 71) korostavat työn merkitystä ihmisen osallisuudessa yhteiskuntaan. He kuvaavat työttömyyden kokemusta erilaisuuden tunteena, jossa työtön voi tuntea olevansa erilainen ja hyväksytystä sekä normaalista jollain tavalla poikkeava. Siksi työttömäksi jääneen tulisi yrittää säilyttää omaa työllisen identiteettiä korostamalla entistä ammatiasemaa tai olemalla yhteydessä entiseen työyhteisöön.

Viisi kuudesta haastateltavastamme olivat kuntouttavan työtoiminnan jaksoon tyytyväisiä. Ala-Kauhaluoman ym. (2004, 141 – 142) tutkimuksen mukaan kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneista asiakkaista yli 70 prosenttia ilmoitti työtoimintajakson olleen hyödyllinen tai melko hyödyllinen eikä siihen liittynyt mitään ongelmia.

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Hirsjärvi ym. (2006, 216 – 217) kirjoittavat, että tutkimuksen tekemiseen kuuluu olennaisena osana tutkimuksen luotettavuuden arviointi. Perinteisesti sitä on arvioitu käsitteiden reliaabelius ja validius avulla. Reliaabelius tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta eli tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Validius merkitsee sitä, että kuvaukset ja niistä tehdyt selitykset ja tulkinnat ovat sopivia keskenään. Hirsjärven ym. mukaan laadullisessa tutkimuksessa käsitteistä reliaabelius ja validius voitaisiin osittain luopua, mutta tutkimuksen luotettavuutta tulee kuitenkin arvioida.

Tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen kaikista vaiheista (Hirsjärvi ym. 2006, 217; Tuomi & Sarajärvi 2003, 139). Olemme aikaisemmissa tekstikappaleissa selostaneet yksityiskohtaisesti, miten tutkimusprosessi on edennyt, miten olemme haastattelut toteuttaneet ja miten analysointi on edennyt. Näin olemme pyrkineet lisäämään tutkimuksemme luotettavuutta.

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan tutkimuksen laadukkuutta voi tavoitella tekemällä mahdollisimman hyvän haastattelurungon. Myös sitä, miten haastattelussa teemoja voidaan syventää jatkokysymysten avulla, tulisi huolellisesti pohtia etukäteen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 184.) Paneuduimme teemahaastattelurungon työstämiseen ja etsimme lähdekirjallisuutta aiheesta. Vertasimme haastattelurunkoamme myös muiden tutkimusten haastattelurunkoihin. Pohdimme, olimmeko saaneet sisällytettyä haastattelurunkoomme tutkimustehtävän kannalta olennaisia teemoja, jotta saisimme vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Tämän lisäksi mietimme, oliko haastattelurunkomme riittävän laaja tuomaan esiin tarpeellisen määrän eri näkökulmia tutkittavaan aiheeseen. Laatimamme haastattelurunko, jonka pohjalta haastattelimme, tuotti runsaasti aineistoa hyödynnettäväksi tutkimuskysymyksiemme vastauksiksi.

Tutkimuksemme analyysivaiheessa työskentelimme yhdessä ja erikseen. Verrattessamme omia muistiinpanoja toisen vastaaviin, oli meillä samoja huomioita ja olimme päätyneet samoihin pohdintoihin aineiston pohjalta. Analyysivaiheen edetessä havaitsimme kuitenkin, että kaikkea emme olleet osanneet ottaa huomioon

haastatteluissa. Erityisesti toivoimme, että olisimme tehneet enemmän jatkokysymyksiä haastattelujen aikana. Haastateltavat nostivat esiin aiheita, joihin emme aina osanneet tarttua ja havaitsimme analyysivaiheessa, että jatkokysymyksillä olisimme saaneet lisävalaistusta asiaan. Haastattelujen edetessä edistyimme haastattelijoina ja osasimme paremmin tehdä lisäkysymyksiä. Aineistomme koostui kuudesta haastattelusta ja analysoimalla aineistoa saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme, joten tutkimusta voidaan pitää validina.

Tätä tutkimusta on ollut tekemässä kaksi tutkijaa eli siinä on toiminut tutkijatriangulaatio. Kaksi tai useampi tutkija monipuolistaa tutkimusta ja laajentaa näkökulmia (Eskola & Suoranta 2003, 69). Kaksi havainnoijaa ja tulkintojen tekijää ovat olleet olennainen lisäarvo tässä tutkimuksessa. Olemme tutkijoina joutuneet neuvottelemaan tehdyistä ratkaisuksista ja tulkintoista tutkimuksen edetessä. Työskentelyssä on ollut läsnä kahden tutkijan ajatukset.

Osittain tutkimuksessa on ollut myös aineistotriangulaatio, jossa yhdistellään useampia aineistoja keskenään (Eskola & Suoranta 2003, 69). Laadullisten haastattelujen tuoman aineiston lisäksi meillä on ollut käytettävissämme tilastotietoja lahtelaisista kuntouttavan työtoiminnan vuosina 2003 – 2006 lopettaneista henkilöistä. Nämä tilastot on saatu Lahden työvoimatoimistosta sekä Lahden kaupungin kuntouttavasta työtoiminnasta. Määrällistä aineistoa ei ole tutkimusraportissamme julkaistu kuin asiakkaiden työmarkkinatilanteen osalta, mutta tilastot ovat lisänneet ymmärrystämme tutkimuskohteesta ja laajentaneet siten myös näkökulmaamme. Tutkija- ja aineistotriangulaatio lisäävät tämän tutkimuksen luotettavuutta.

Metsämuurosen (2006, 251.) mukaan monet laadulliset tutkimukset perustuvat automaattisesti ajatukseen, että laadullisilla menetelmillä saatu tieto on totta ja että tiedonantaja on ollut rehellinen. On kuitenkin mielekäästä kysyä, onko asia todella näin. Tämä kysymys ”tosien” vastausten saamisesta nousi esille tutkimusaineistoa analysoidessamme, eritoten, kun haastateltavien kertomien tietojen ja työvoimahallinnon tietokannasta saamiemme tilastotietojen välillä oli selkeitä ristiriitaisuuksia esimerkiksi työharjoittelun tai aktivointitoimenpiteen kestosta.

Tutkimuksemme keskiössä oli kuntouttavan työtoiminnan merkitys asiakkaalle, joten aktivointitoimenpiteiden kesto ei ollut tutkimuskysymystemme kannalta niin merkittävä, että sen muistaminen toisin kuin tilastoihin oli merkitty, olisi heikentänyt haastattelun totuusarvoa. Haastattelutilanteessa osalle vastaajista työttömyysajan muistaminen tuotti vaikeuksia, sillä siitä oli kulunut jo niin kauan.

Kumpikaan meistä tutkijoista ei ollut työskennellyt haastateltavien kanssa ollessaan työharjoittelussa Lahden kaupungin kuntouttavassa työtoiminnassa. Tulimme haastateltaville tutuiksi pelkästään opinnäytetyötä tekevien opiskelijoiden roolissa, joten uskomme vastaajien rohjenneen puhua haastattelussa rehellisesti siitä, miten he olivat kokeneet kuntouttavan työtoiminnan.

10 POHDINTA

Tutkimuksen tarkoitus on tuoda julki asiakkaan kuntouttavalle työtoiminnalle antama merkitys. Haastateltavat kokivat kuntouttavan työtoiminnan hyvin positiivisesti. Haastateltavilla oli siitä huomattavasti enemmän myönteistä kuin kielteistä kerrottavaa. Jokainen vastaaja koki kuntouttavan työtoiminnan aikana myönteisiä muutoksia elämässään ja osalla myönteiset muutokset olivat niin suuria, että ne mullistivat koko elämän.

Tutkimuksen edetessä aineistosta nousi viisi keskeistä teemaa, jotka haastateltavien kokemusten mukaan olivat heille kuntoutumisprosessin kannalta tärkeimpiä. Teemojen painoarvo vaihteli. Ne eivät nousseet yhtä tärkeinä jokaisen haastateltavan kommentoissa, mutta ne tulivat jokaisessa haastattelussa esiin. Esille tulleet teemat olivat tuki, vaikutusmahdollisuudet, kuntouttavan työtoiminnan riittävän pitkä kesto, jousto ja jatkopolku.

Asiakkaan saama henkilökohtainen tuki näyttää olevan se, joka on vienyt asiakasta eteenpäin. Tuki tarkoitti haastateltavien puheenvuoroissa heille annettua aikaa sekä heidän kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistaan ja heidän saamaansa kannustusta ja joustoa. Työtoiminnanohjaaja näytti olevan vastaajille kuntoutumisprosessissa keskeinen henkilö, hänestä haastateltavilla oli eniten sanottavaa, olivat

kommentit sitten myönteisiä tai kielteisiä. Haastateltavien mielestä työtoiminnanohjaajan rooli oli keskeinen. Hän toimi vastaajien näkökulmasta yhdyshenkilönä niin muuhun viranomaisverkostoon kuin myös työtoimintapaikan henkilökuntaan nähden. Haastateltavien kertomuksissa työtoiminnanohjaajaa ei mielletty viranomaiseksi, vaan enemmänkin kanssakulkijaksi, kaveriksi tai jopa ”kakkosäidiksi”. Työtoiminnanohjaajalla ei ole viranomaisen roolia ja vuorovaikutus hänen kanssaan koettiin vapaaksi ja helpoksi.

Aineistosta ilmeni, että asiakkaan omista vaikutusmahdollisuuksissa kuntouttavan työtoiminnan aikana oli hajontaa. Saako kovaääninen ja mielipiteensä rohkeasti esiin tuova asiakas enemmän huomiota ja siten paremman palvelun kuin hiljainen ja päätöksiin alistuva asiakas? Näin ei mielestämme pitäisi olla, mutta tutkimustuloksemme osoittivat näin tapahtuneen. Asiakkaan puhumattomuus ei aina tarkoittanut sitä, että hän olisi ollut tyytyväinen. Asiakas ei osannut kertoa tyytymättömyydestään ja ohjaaja ei haastateltavan kertoman mukaan ymmärtänyt häneltä siitä kysyä. Haasteena on kehittää sellaisia työmenetelmiä, joiden avulla myös hiljaisten asiakkaiden tarpeet ja odotukset saataisiin selville.

Tutkimustulosten perusteella ei näyttänyt olevan merkitystä sillä, tuliko asiakas kuntouttavaan työtoimintaan pakotettuna vai vapaaehtoisesti. Lähtötilanteen motivaatiolla ei tämän otoksen perusteella ollut merkitystä myönteisen lopputuloksen kannalta. Suurempi merkitys oli palvelukokonaisuudella ja sen kaikkien osien toimivuudella sekä sillä, että asiakas saadaan osallistumaan kuntouttavaan työtoimintaan niin kauan, että mahdollinen motivoituminen toimintaan ehtii syntyä. Aineistosta saatoimme päätellä, että kuntouttavan työtoiminnan prosessi oli kestoaltaan riittävän pitkä asiakkaiden motivoitumiseen ja heillä oli aikaa voimaantua ja lisätä arkielämän hallintaansa. Voimaantuminen toimii kuin lumipallo. Kun jollakin elämänalueella tapahtuu myönteistä muutosta, se tarttuu ja saa aikaan myönteistä muutosta myös muilla elämänalueilla. Eli voimaantumista voi tapahtua samaan aikaan useilla elämänalueilla, koska ihminen on kokonaisuus.

Kuntouttavassa työtoiminnassa tulevaisuuden suunnitelmiin liittyvien tavoitteiden kehittymiselle oli aikaa ja siihen oli mahdollista saada tukea. Työtoiminnan pitkä

kesto sekä toimintaan liittyvä jousto antoivat asiakkaalle mahdollisuuden myös epäonnistua ja yrittää uudelleen, sillä kuntoutumisprosessi ei yleensä ollut pelkästään nousujohteinen, vaan sisälsi myös notkahduksia. Muutos oli mahdollinen prosessin pituuden vuoksi ja sen aikana opitut taidot ja tiedot ehtivät juurtua osaksi kuntoutettavan elämänhallintaa. Pitkä prosessi mahdollisti asiakkaalle enemmän onnistumisen kokemuksia ja lisäsi siten hänen uskoaan omiin mahdollisuuksiinsa ja kykyihinsä.

Haastateltavat kokivat jatkopolun huolellisen suunnittelun erittäin tärkeäksi osaksi kuntouttavaa työtoimintaa. Vastuu jatkopolun suunnittelusta on moniammatillisella yhteistyöverkostolla ja asiakkaalla yhdessä. Ilman jatkopolkua kuntouttavassa työtoiminnassa saavutettu hyöty uhkaa valua hukkaan. Onnistuakseen jatkopolun on oltava sellainen, jonka asiakas uskoo kykenevänsä saavuttamaan ja johon hän on itse halukas sitoutumaan. Tällöin hän kantaa siitä myös itse vastuuta. Aineiston perusteella jatkopolku on sitä onnistuneempi, mitä tiiviimmin se kytkeytyy avoimille työmarkkinoille joko suoraan työllistymällä tai työharjoittelun tai tukitöiden avulla. Jatkopolun suunnittelu on mielestämme erittäin tärkeää ja se tulee pitää mielessä koko prosessin ajan. Jatkopolku on tavoite, jonka synnyttäminen ja työstäminen vievät paljon aikaa, mutta tavoitetta tulisi ylläpitää. Aineistossamme yhden haastateltavan jatkopolku jäi sairastumisen vuoksi suunnittelematta ja hänen kohdallaan myös saavutettu voimaantuminen hiipui kuntouttavan työtoiminnan jälkeen.

Työn merkitys kuntoutumisprosessissa ei noussut aineistossa esiin. Vain yksi haastateltava kertoi, että itse työ kuntouttavassa työtoiminnassa kuntouttaa. Miksi työn tekemistä ei nähty merkittävänä kuntoutumisen välineenä kuntouttavassa työtoiminnassa, vaikka kaikki haastateltavat antoivat työlle suuren merkityksen elämässä sitä erikseen kysyessämme? Kyse voi olla siitä, että ihminen mieltää kuntoutumisen johtuvan enemmän henkilökohtaisesta tuesta eikä niinkään työn teosta johtuvaksi, eli työtä ei mielletä kuntoutumisen välineeksi. Syy voi olla myös se, että työtoimintaa ei mielletä oikeaksi työksi, sillä kuntouttavasta työtoiminnasta ei saa palkkaa.

Aineistoa purkaessamme yhteiskunnallisestikin tärkeänä nousi ajatus siitä, miten löydetään työttömistä ja pitkäaikaistyöttömistä ne asiakkaat, joilla on työkykyä, mutta motivaatio työn tekemiseen puuttuu. Heidän kohdallaan nopealla tilanteeseen puuttumisella esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan keinoin voitaisiin lisätä motivoitumista työhön ja vähentää uhkaa työkyvyn heikentymisestä työttömyyden myötä. Meidän aineistostamme työllistymisen kannalta parhaita tuloksia saavutettiin niiden haastateltavien kohdalla, joilla oli työkykyä, mutta ei motivaatiota työhön. Heidän kohdallaan kuntouttavan työtoiminnan tarjoama tuki ja jousto tuottivat pitkällä aikajänteellä motivoitumisen työntekoon. Yhteiskunnan näkökulmasta on taloudellisesti kannattavaa panostaa näiden henkilöiden motivointityöhön, sillä nämä henkilöt voidaan saada pienemmällä taloudellisella panoksella takaisin työelämään kuin ne henkilöt, joilta puuttuu sekä työkyky että mahdollisesti motivaatio. Kuntouttavan työtoiminnan palvelu näyttää sopivan myös nuorille, jotka etsivät suuntaa elämäänsä ja ovat vielä epävarmoja omista kyvyistään ja mielenkiinnon kohteistaan tulevaisuuden työuran suhteen.

Tutkimusta aloittaessamme meille oli kuntouttavan työtoiminnan lain pohjalta noussut selkeä ajatus siitä, että kuntouttavan työtoiminnan ensisijainen tavoite on työllistyminen avoimille työmarkkinoille. Perehtyessämme paremmin aiheeseen ja aineistoon, tulimme siihen johtopäätökseen, että voimaantumisen ja siten elämänhallinnan lisääntyminen on kuntouttavan työtoiminnan päätavoite. Ongelmallista on, miten osoitetaan voimaantumisen ja elämänhallinnan lisääntyminen ja sen mukanaan tuomat säästöt yhteiskunnalle. Kuntouttavassa työtoiminnassa tehty työ ja työn tulokset tulisi saada näkyviksi myös päättäjille. Asiakkaan voimaantuminen ja elämänhallinnan lisääntyminen voivat tulla esille vasta kuntouttavan työtoiminnan jälkeen esimerkiksi seuraavan aktivointitoimenpiteen kohdalla, vaikka suurin pohjatyö asiakkaan voimaannuttamiseksi on tehty kuntouttavan työtoiminnan aikana.

Saamamme tutkimustulokset ovat rajatun asiakaskunnan näkemys kuntouttavan työtoiminnan kokonaisuudesta. Tulokset olisivat varmasti erilaisia, jos mukana otoksessa olisi ollut juuri palvelun lopettaneita tai sen syytä tai toisesta keskeyttäneitä asiakkaita. Uusia näkemyksiä ja kokemuksia palvelukokonaisuudesta on

varmasti yhtä paljon kuin asiakkaitakin, mutta siitä huolimatta katsomme, että tutkimuksessa tuli tärkeitä ja pohtimisen arvoisia seikkoja esille. Jokaisen asiakkaan kokemus on arvokas ja se tulee ottaa huomioon toiminnan kehittämisessä.

Teimme tämän tutkimuksen hankkeistettuna Lahden kaupungin kuntouttavalle työtoiminnalle. Pystyimme tekemään tutkimukseen liittyvät ratkaisut ja rajaukset kuitenkin itsenäisesti eikä kuntouttavan työtoiminnan yksikön henkilökunta vaikuttanut niihin. Tutkimuksemme on selvittänyt kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksenmukaisuutta asiakkaan kertomana. Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan henkilökunta saa raportistamme palautetta tekemästään työstä ja käytännön työotteesta. Saatoimme välittää henkilökunnalle tunteita ja tuntemuksia siitä, miltä asiakkaasta tuntuu, kun hänen arkeensa puututaan. Tutkimuksemme tuo näkyväksi myös tuloksia, joita muilla keinoin on vaikea saada.

Meidän on vaikea antaa kehittämissuhteita Lahden kuntouttavan työtoiminnan yksikön työhön, sillä tutkimuksessa olisi pitänyt tehdä selvitys koko toimintaprosessista. Tyydyimme tutkimukssamme kertomaan asiakkaiden kokemuksista ja näkemyksistä, emme halua arvioida kokonaisprosessia, sillä meillä on tutkimuksessa vain yhden osapuolen arvio siitä.

Aihe on meille valmistuville sosionomeille ajankohtainen, sillä tuleva työmme voi olla myös erityistyöllistymisen saralla. Tämän tutkimuksen tekeminen on avartanut ymmärrystämme työttömyydestä niin yksilö- kuin yhteiskunnan näkökulmaltakin. Tietomme erityistyöllistämisestä on lisääntynyt valtavasti. Olemme tämän lähes vuoden kestäneen prosessin aikana oppineet paljon myös pitkäjänteisen teollisen työn tekemisestä. Lähdekirjallisuus ja tutkimuksen aineisto tukivat toisiaan ja vaikuttivat toisiinsa työskentelyn aikana. Aineiston kautta ymmärryksemme syveni ja lähdeosteosten teoriat tulivat konkreettisemmiksi ja helpommiksi ymmärtää. Lähdekirjallisuus antoi tukea omille pohdinnoillemme ja vahvasti uskoa oman tutkimuksen analyysistä nousseisiin päätelmiin. Parityön mahdollistama jatkuva dialogisuus on tuonut työhömmme lisäarvoa ja parantanut sitä. Yksittäiset ajatukset ovat kasvaneet ja jalostuneet yhteisessä pohdinnassa. Olemme myös

voineet kannustaa ja tukea toisiamme tutkimuksemme kriittisissä vaiheissa ja näin ollen tutkimuksen tekemisen taakka on ollut helpompi kantaa.

Jatkotutkimusehdotuksena esitämme pitkän aikavälin seurantatutkimusta joidenkin asiakkaiden työhön suuntaavista kuntoutumispoluista. Tutkimuksessa olisi mahdollisuus selvittää, mitkä elementit tuottavat asiakkaan voimaantumista ja kuntoutumista. Tutkia voisi myös, minkälaisia erilaisia toimintaprosesseja eri työtoimintapaikoissa on käytössä. Työtoimintapaikkoja vertaileva tutkimus joko yhdellä tai useammalla paikkakunnalla voisi tuoda lisätietoa työtoimintapaikkojen toimintatavoista ja niiden vaikuttavuudesta.

Tutkimuksemme perusteella näemme, että kuntouttavan työtoiminnan toimivalla palvelukokonaisuudella voidaan saavuttaa kuntouttavalle työtoiminnalle asetetut tavoitteet pitkällä aikavälillä. Kaikkien asiakkaiden kohdalla ei varmastikaan päästä koulutus- tai työllistymistavoitteeseen, mutta osaamisen kehittymistä sekä elämänhallinnan ja voimaantumisen lisääntymistä voidaan edesauttaa kuntouttavassa työtoiminnassa.

Tutkimuksemme tulokset antavat meille tulevina sosiaalialan ammattilaisina uskoa siihen, että hyvillä työkäytännöillä, kuten kuntouttavalla työtoiminnalla, voidaan saada aikaan myönteisiä muutoksia. Eräs asiakas kuvasi kuntouttavan työtoiminnan merkitystä itselleen seuraavasti:

... Tuli aikasemmin se töihinlähtö. Ett jos ei ois kuntouttavas ollu, ni en tiie, koska ois tullu vai oisko tullu koskaa lähettyy duunii. Mieltiny vaa, ett ehkä joskus... sitt jääny kuitenkin menemättä.

LÄHTEET

- Ala-Kauhaluoma, M., Keskitalo, E., Lindqvist, T. & Parpo, A. 2004. Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta – lain sisältö ja vaikuttavuus. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Heikkilä, M. & Keskitalo, E. 2002. Aktivointipolitiikka ja työvoima- ja sosiaalishallinnon yhteistyö. Poliitiikan muutos ja paikalliset käytännöt 8/2002. Helsinki: Stakes.
- Hietala, K. 2006. Advantageousness of the employing measures. Teoksessa Kauppi, H. 2006. Does Inclusion Pay? Evaluating Impacts and Cost-Effectiveness of Active Social Policy and Active Labour Market Policy on Inclusion. Ministry of Labour. [viitattu 16.10.2007]. Saatavissa: http://www.mol.fi/mol/en/99_pdf/en/90_publications/inclusion_pay_report.pdf
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. 12. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Julkunen, R. 1998. Työn käsite. Teoksessa Muutoksen sosiologia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Julkunen, R. 2001. Suunnanmuutos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

- Järvelä, S. & Laukkanen, M. 2000. Näkökulmia voimavaraistamiseen. Employment Integra –projektien empowerment –teematyöraportti. Employment-julkaisut no 19. Helsinki: Työministeriö.
- Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2005. Kuntoutuksen perusteet. 1. – 2. painos. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kauppi, H. 2006. Does Inclusion Pay? Evaluating Impacts and Cost-Effectiveness of Active Social Policy and Active Labour Market Policy on Inclusion. Ministry of Labour. [viitattu 16.10.2007]. Saatavissa: http://www.mol.fi/mol/en/99_pdf/en/90_publications/inclusion_pay_report.pdf
- Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2002. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Hanki- ja jääsarja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuusprosessi. 2007. Lahden kaupungin sosiaali- ja terveystoimi.
- Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston kuntoutusselonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [viitattu 16.10.2007]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2002/02/pr1064564873341/passthru.pdf>
- Lahden kaupungin kuntouttavan työtoiminnan laatukäsikirja. 2007. Ensimmäinen versio 7.5.2007. Lahden kaupungin sosiaali- ja terveystoimi. Julkaisematon lähde.

- Lahikainen, S. 2000. Ohjaus ja neuvontatyön lähtökohtia ja näköaloja kuntoutuksessa. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spanger, T. (toim.) 2000. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001. Annettu Helsingissä 2.3.2001.
- Lehtomäki, J. 2007. Suullinen tiedoksianto. Lahden työvoimatoimisto 14.8.2007.
- Lindqvist, T., Oksala, I. & Pihlman, M-R. (toim.) 2001. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita, 2001:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Mannila, S. & Laisola-Nuotio, A. 2002. Pitkäaikaistyöttömien kuntoutuksen vaikuttavuus. Teoksessa Aalto, M., Hurri, H., Järvikoski, A., Järvisalo, J., Karjalainen, V., Paatero, H., Pohjalainen, T. & Rissanen, P. Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Raportteja 267. Helsinki: Stakes.
- Metsämuuronen, J. 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 3. 3. laitos. 2. korjattu painos. Helsinki: International Methelp Ky.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Oikeus ja kohtuus. 2006. Arvioita ja ehdotuksia yksityisestä ja julkisesta hyvinvointivastuusta. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Helsinki: Stakes.
- Rissanen, P. & Aalto, A-M. 2002. Yhteenvedo kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista. Teoksessa Aalto, M., Hurri, H., Järvikoski, A., Järvisalo, J., Karjalainen, V., Paatero, H., Pohjalainen, T. & Rissanen, P. Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Raportteja 267. Helsinki: Stakes.

- Räsänen, J. 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Suomen Työvalmennusakatemian julkaisu. Helsinki: Julkiviestintä Oy.
- Seppänen, J. 2004. Hullu työtä tekee. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Acta Universitatis Ouluensis. Scientiae Rerum Socialium. Oulu: Oulu University Press.
- Tapaninen, A. 2000. Työttömyys ja ohjaus. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spanger, T. (toim.) 2000. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, S. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Toivonen, V-M. & Asikainen, R. 2000. Osaamisen ohjaajana - NLP ja inhimillisen taidon mallittaminen. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spanger, T. (toim.) 2000. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tuusa, M. 2005. Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Tuusa, M. 2005. Sosiaalityö ja työllistäminen. Kuntouttavan sosiaalityön ammatikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispalveluissa. Kuntouttavan sosiaalityön ammatillinen lisensiaattityö. Tampereen yliopisto sosiaalipolitiikan ja sosiaalityönlaitos. [viitattu 15.10.2007]. Saatavissa: http://www.sosnet.fi/includes/file_download.asp?deptid=16345&fileid=7326&file=20051202104750.pdf&pdf=1
- Vähätalo, K. 1998. Yksilön suhde työhön ja työttömyyteen. Teoksessa Muutoksen sosiologia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

VIRANHALTIJAPÄÄTÖS

Lahden kaupunki

Viranhaltija	Sosiaalipalvelujen päällikkö	Pykälä	119
Päätöspäivä	11.06.2007	Määräpäivä	
Organisaatio	Sosiaali- ja terveystoimiala	Toimielin	
	Julkinen		
Valmistelija	Ulla Rutherford	Päätöslaji	
Hallintokunta	Sosiaali- ja terveystoimiala		
Asia	Tutkimusluvan myöntäminen		

Päätösteksti

Myönnän tutkimusluvan Susanna Rahikkalalle ja Tuija Salo-Tinnilälle heidän sosionomin, amk opinnäytetyötään varten. Tutkimuksen aiheena on Matkalla työhön - Asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta.

Valmistunut opinnäytetyö toimitetaan tutkimuksen valmistuttua päätöksen tekijälle skeä tutkimuslupahakemuksessa olevalla osoitteella Lahden sosiaali- ja terveystoimialaan.

Lisätietoja päätöksestä antaa allekirjoittanut, puh. 818 1052.

Peruste

Nähtävilläolo	19.6.2007
Muutoksenhaku	Oikaisuvaatimus
LTK tiedoksi	Sosiaali- ja terveystoimiala
Saaja	Susanna Rahikkala ja Tuija Salo-Tinnilä
Tiedoksi	
Tiedoksi sähköpostilla	
Asiakirjat	Tutkimuslupahakemus liitteineen
Arkistosarja	
Arkistointi	Ei käytössä
Säilytyspaikka	
Säilytysmuoto	

Allekirjoitus

Sosiaalipalvelujen päällikkö Marja Iivonen

1.6.2007

1188/032/2007 TM

Tuija Salo-Tinnilä

Tuija Salo-Tinnilä
Susanna Rahikkala

Tutkimuslupahakemus 23.5.2007

PÄÄTÖS TUTKIMUSLUPAHAKEMUKSEEN

Olette hakeneet tutkimuslupaa Lahden ammattikorkeakoululle tehtävän opin-
näytetyön laatimista varten. Tutkimuksen vastuullisina ohjaajana toimii lehtori
Mari Hyyppä.

Opinnäytetyönne tarkoituksena on selvittää Lahden kaupungin kuntouttavan
työtoiminnan asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta. Tutki-
muksen laatimista varten tarvitsette työhallinnon tietojärjestelmästä poimitta-
vat tiedot kuntouttavan työtoiminnan vuosina 2003-2006 päättäneiden asiak-
kaiden työmarkkina-asemasta toukokuussa ~~2005~~

2007 / Kevät 29.6.2007 / Inka Douglas

Työministeriö on päättänyt viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain
28 §:n sekä työhallinnon asiakaspalvelun tietojärjestelmästä annetun lain 6
§:n 2 momentin nojalla antaa luvan tutkimuslupahakemuksessanne tarkemmin
yksilöimienne tietojen luovuttamiseen työhallinnon tietokannasta.

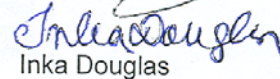
Tietoja saa käyttää vain hakemuksessa tarkoitettua tutkimusta varten. Tietoja
ei saa käyttää siten, että yksityisyyden suoja ja yksityisten edut tai oikeudet
vaarantuisivat.

Tietoja saa tallentaa vain selvityksen kannalta tarpeellisin osin. Tietoja on säi-
lytettävä ja toiminnassa muutoinkin erityisesti varmistettava, etteivät yksityiset
tiedot paljastu ulkopuolisille. Huomioon on lisäksi otettava henkilötietolakiin
(523/1999) sekä muihin lakeihin ja asetuksiin sisältyvät henkilötietojen ke-
räämistä, tallentamista, käyttöä ja luovuttamista sekä hävittämistä ja arkistoin-
tia koskevat määräykset.

Hallitusneuvos

Ylitarkastaja

 Mikko Salmenoja

 Inka Douglas

 LIITTEET Henkilötietolain 14 §
Tutkimuslupahakemus

SUOSTUMUS

Annan luvan siihen, että haastatteluani voidaan käyttää nimettömänä Susanna Rahikkalan ja Tuija Salo-Tinnilän Lahden ammattikorkeakoulun, sosiaali- ja terveystieteiden laitoksen opinnäytetyön tutkimusmateriaalina. Henkilöllisyyteni ei saa paljastua mistään valmiin tutkimuksen osasta.

Opinnäytetyön työnimi on ”Kuntouttava työtoiminta - Matkalla työhön”.

Paikka ja aika

Allekirjoitus

TEEMAHAASTATTELUN TEEMA-ALUEET

KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA

1. TYÖTOIMINTA

- Mielekkyyys
- Taitoja vastaava/vaativuus
- Kannustavuus
- Kesto: Liikaa – liian vähän

2. TYÖTOIMINNAN OHJAUS JA VERKOSTOYHTEISTYÖ

- Työtoiminnanohjaajan yhteistyö ja toiminta
- Verkostoyhteistyö asiakkaan ympärillä – sen toimivuus
- Yhteistyö työtoiminnanohjaajan ja työtoimintapaikan ohjaajan kanssa
- Yhteistapaamiset: kokemukset, mielikuvat
- Kuntouttavan työtoiminnan aikana ilmenneet ongelmat
- Miten kuntouttava työtoiminta olisi voinut paremmin olla sinulle avuksi?
- Kuntouttavan työtoiminnan jakson hyödyllisyys. Kouluarvosana 4 – 10.

3. TYÖTTÖMYYS

Työttömyysajan mahdolliset vaikutukset elämääsi.

- terveyteen (mielialaan ja fyysiseen terveyteen)
- ystävyys- tuttavuus- sekä muihin sosiaalisiin suhteisiin

4. YLEINEN HYVINVOINTI

Aika ennen kuntouttavaa työtoimintaa ja sen jälkeinen aika. Tapahtunut muutos.

- motivaatio
- rohkeus
- itseluottamus
- jaksaminen
- päivärytmi
- ystävyyssuhteet

- perhe
- vapaa-ajan vietto
- suhtautuminen ongelmiin
- lisää näköaloja / uusia mahdollisuuksia
- vaikutus terveyteen / mielialaan
- tulevaisuudensuunnitelmat

Mitkä seikat kuntouttavassa työtoiminnassa ovat vaikuttaneet myönteisesti elämääsi?

5. TYÖLLISTYMINEN JA TYÖ

- Työn merkitys sinulle
- Työmarkkinapoliittiset toimenpiteet ennen kuntouttavaa työtoimintaa
- Kuntouttavan vaikutus työllistymiseen
- Työvalmiudet
  - Työnhaku / hakemus ja haastattelu
  - Aikataulujen noudattaminen
  - Kyky vastaanottaa ohjeita
- Oma työnhaku kuntouttavan työtoiminnan jälkeen
- Työkyvyn mahdollinen muutos
  - fyysinen, psyykinen, sosiaalinen

6. KOULUTUS

Kuntouttavan työtoiminnan vaikutus koulutukseen tai muuhun työllistymistä edistävään toimenpiteeseen hakeutumiseen ja osallistumiseen

- motivaatio
- rohkeus
- itseluottamus
- lisää näköaloja / uusia mahdollisuuksia

7. TULEVAISUUS

Nykyinen työllisyystilanne ja toimeentulo

Tavoitteesi/suunnitelmasi tällä hetkellä elämäsi suhteen

Miten lähellä olet tavoitettasi?

Onko kuntouttava työtoiminta auttanut sinua lähestymään tavoitettasi?

Mitä muuta haluaisit sanoa kuntouttavasta työtoiminnasta?